

Mitmekultuurilise kooli, rahvuskultuurilise identiteedi ning kodanikukasvatuse reglementeeritus Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu 1997–2002. a normdokumentides

LOEND

Annely Veevo

Juhendaja: politoloog Anu Toots

Tallinn 2002

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
I EUROOPA NÕUKOGU	4
1.1. NORMATIIVAKTID	4
1.1.1. Euroopa Nõukogu ministrite nõukogu resolutsioon ResCMN (2002)8 Rahvusvähemuste kaitseraamlepingu rakendamisest Eestis.	4
1.1.2. Euroopa Nõukogu haridusministrite 20.sessiooni (15.–17.10.2000) resolutsioon. Demokraatliku kodakondsushariduse projekt. DGIV/EDU/CIT (2000) 40 (vastu võetud oktoober 2000 Poolas, Krakowis)	5
1.2. SOOVITUSLIKUD DOKUMENDID	7
1.2.1. Demokraatlik kodakondsusharidus: elukestva õppe perspektiiv.	7
1.2.2. Ministrite nõukogu Soovitus nr R (2001) demokraatliku kodakondsushariduse alal (CC-ED (2001) 39 (Strasbourg 1–3.10.2001).	16
II EUROOPA LIIT	19
2.1. NORMATIIVAKTID	19
2.1.1. Nõukogu direktiiv 2000/43/EÜ, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtte sõltumata isikute rassilisest või etnilisest päritolust, 29 juuni 2000 .	19
2.1.2. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu otsus nr 508/2000/EÜ, millega kehtestatakse programm Kultuur 2000, 14. veebruar 2000	24
2.2. SOOVITUSLIKUD DOKUMENDID	33
2.2.1. Euroopa Komisjoni Valge Raamat. Euroopa Liidu noorsoopoliitika uued tuuled. <i>Brüssel, 21.11.2001 KOM(2001) 681 lõplik</i>	33
III EESTI VABARIIK	42
3.1. NORMATIIVAKTID	42
3.1.1. 2002. a. Riiklik Õppekava	42
3.1.2. 1997. a. Riiklik Õppekava	46
3.1.3. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus	48
3.1.4. Õpetajate koolituse raamnõuded	49
3.1.5. Huvialakooli seadus.....	50
3.1.6. Haridusseadus	51
3.1.7. Muud normatiivaktid	51
3.2. ARENGUSTRATEEGIAID	51
3.2.1. "Õpi-Eesti" haridusstrateegia, <i>eelnõu</i>	51
3.2.2. Elukestva õppe strateegia, <i>tööprojekt</i>	53
3.2.3. Noorsootöö kontseptsioon	53
3.2.4. Noorsootöö arengukava.....	55

Sissejuhatus

Käesolev loend annab ülevaate kodanikukasvatust, mitmekultuurilist kooli ja rahvus- kultuurilist identiteeti sisaldavatest Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu normatiivaktidest. Aktid on valitud aastatest 1997–2002.

Kuna ametlik tõlge oli olemas vaid kahel direktiivil, on ülejäänud dokumentide puhul kasutatud mitteametlikku tõlget. Samuti ei ole toodud ära tervet teksti, vaid esile on toodud teemat puudutavad väljavõtted.

Võrdluseks on toodud väljavõtted Eesti normatiivaktidest.

I Euroopa Nõukogu

1.1. NORMATIIVAKTID

1.1.1. Euroopa Nõukogu ministrite nõukogu resolutsioon ResCMN (2002)8 Rahvusvähemuste kaitseraamlepingu rakendamise kohta Eestis¹

.....

Olles tutvunud Nõuandva Komisjoni arvamusega ja Eesti valitsuse kirjalike kommentaaridega, samuti teiste valitsuste kommentaaridega, kaasa arvatud Vene Föderatsiooni kirjalikud kommentaarid,

1. Võtab vastu järgmised kokkuvõtted raamlepingu elluviimise kohta Eestis:
 - 1) Eesti on teinud edusamme Raamlepingu elluviimiseks ja kultuuridevahelise dialoogi arendamiseks. Muu hulgas on pööratud tähelepanu rahvusvähemustesse kuuluvate isikute integreerimisele (Integratsiooniprogramm);
 - 2) rahvusvähemuste kaitse ei väljendu alati selgelt legislatiivses protsessis ja administratiivses praktikas. Hoolimata mõningatest edusammudest seadusandluses, on probleemsed kohad rahvusvähemuste keelekasutus, kaasa arvatud avalikult väljapandud sildid.
 - 3) mõned vähemuste kaitseks mõeldud initsiatiivid, näiteks Rahvusvähemuste Kultuuriautonomia akt, ei vasta täielikult tänapäeva olukorrale ning need tuleb revideerida nii, et nad oleks efektiivsed kõigi rahvusvähemuste suhtes.
 - 4) rohkem tähelepanu on vaja pöörata naturalisatsiooniprotsessile, kuna kodakondsuseta isikute arv on jätkuvalt kõrge.
 - 5) mis puudutab käesolevat haridussüsteemi reformi ja selle kakskeelse hariduse osa, on loomulik, et abinõud, mis võetakse tarvitusele eesti keele oskuse taseme tõstmiseks, on seotud garantiidega rahvusvähemustesse kuuluvatele inimestele võimaluse kohta saada haridust nende oma keeles.
2. Soovitab, et Eesti võtaks arvesse ülaltoodud (sektsioonis 1) kokkuvõtte koos kommentaaridega Nõuandva komisjoni arvamuse kohta.
3. Kutsub Eesti valitsust üles, vastavalt resolutsioonile (97) 10:
 - 1) jätkama dialoogi Nõuandva komiteega;
 - 2) teavitama Nõuandvat komiteed regulaarselt abinõudest, mis on tarvitusele võetud seoses punktides 1 ja 2 toodud kokkuvõtte ja soovitustega.

¹ Resolution ResCMN(2002)8 on the implementation on the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Estonia

1.1.2. Euroopa Nõukogu haridusministrite 20.sessiooni (15.–17.10.2000) resolutsioon. Demokraatliku kodakondsushariduse projekt²

DGIV/EDU/CIT (2000) 40 (vastu võetud oktoober 2000 Poolas, Krakowis)

.....

Üldjuhised demokraatliku kodakondsushariduse programmi jaoks.

Käesolevad üldjuhised määravad demokraatliku kodakondsushariduse üldised printsiibid ja pakuvad integreeritud lahenduse konkreetse ala põhimõtete ja praktika jaoks.

Definitsioonid ja eesmärgid

Demokraatlik kodakondsusharidus (*Education for Democratic Citizenship*)

- baseerub inimõiguste põhiprintsiipidel, pluralistlikul demokraatial ja seaduse üli-muslikkusele;
- refereerib kodaniku õigusi ja kohustusi, poliitilist potentsiaali (*empowerment*), osalemist ja respekti mitmekesisuse suhtes;
- hõlmab kõiki vanusegrupe ja ühiskonna sektoreid;
- eesmärgiks on valmistada noori ja täiskasvanuid ette aktiivseks osalemiseks demokraatlikus ühiskonnas, tugevdades nii demokraatlikku kultuuri.
- on instrumendiks võitluses vägivalda, ksenofoobia, rassismi, agressiivse natsionalismi ja ebaterantsuse vastu;
- tugevdab tsiviilühiskonda, aidates teha kodanikest informeeritud, teadlikud ja demokraatlikke oskusi omavad inimesed;
- peab olema diferentseeritud, vastavalt rahvuslikule, sotsiaalsele, kultuurilisele ja ajaloolisele kontekstile.

Demokraatlik kodakondsus (*democratic citizenship*)

Demokraatlik kodakondsusharidus põhineb mitmetahulisel ja protsessile orienteeritud lähenemisel, mis sisaldab:

- *poliitilist dimensiooni* – osalemist otsustamisprotsessis ja poliitilise võimu täideviimisel;
- *legaalset dimensiooni* – olla teadlik ja kasutada kodaniku õigusi ja kohustusi;
- *kultuurilist dimensiooni* – respekt kõigi inimeste, põhiliste demokraatlike väärtuste ja ajaloo suhtes, ning rahulike interkultuuriliste suhete toetamine;
- *sotsiaalset ja majanduslikku dimensiooni* – võitlus vaesuse ja tõrjutusega, uute töö- ja ühiskonna arenguvormide arendamine;
- *Euroopa dimensiooni* – teadlikkus Euroopa kultuuri ühtsusest ja mitmekesisusest, õppida elama Euroopa kontekstis.
- *globaalset dimensiooni* – globaalse iseseisvuse ja solidaarsuse tunnustamine ja toetamine.

Demokraatliku kodakondsuse põhioskused ja kompetents.

Kodanikuõpetuse põhioskused ja kompetentsid on:

- osa sotsiaalsetes ja eluuskustest;
- annavad võrdse tähtsuse nii teadmistele ja väärtustele, kui suhtumistele, tegutsemisvõimele ja osalemisele demokraatlikus ühiskonnas;

² Resolution adopted by the Council of Europe Ministers of Education at their 20th session Cracow, Poland, 15–17 October 2000

- rõhutab, et kodanikud peavad õppima olema vabad, autonoomsed ja loovad, mõt le- ma kriitiliselt, olema teadlikud oma õigustest ja kohustustest ja võimelised osalema meeskonnatöös, rahumeelses dialoogis ja läbirääkimistes;
- on kodanikuõpetuse haridusstrateegia lahutamatud osad;
- neid tuleb õppida, korrata ja uuenda pidevalt, igas vanuserühmas.

Kodakondsuse õppeprintsiibid

Demokraatlik kodakondsusharidus on:

- elukestev õppeprotsess;
- sotsiaalne õpe, s.o. õpe ühiskonnast ja ühiskonna jaoks, ja õppimine elama koos;
- rõhutab õppeprotsessi demokratiseerimist, fokuseerudes õppijale ja tema auto noo- miale ning vastutusele õppeprotsessis, rõhutades nii õppeprotsessi vastastikusust;
- on kättesaadav läbi mitmekihiliste, seotud õppemudelite, nt. kodanikuõpetus, inim- õiguste õpe jne;
- baseerub kogemusel ja praktilal;
- nõuab avatud õppeprotsessi, mis sisaldab osalemist ja interaktiivset lähenemist, põhinedes õppimisel kogemuste, tegevuse ja koostöö kaudu;
- toimub suures hulgas formaalsetes ja mitte-formaalsetes õppeasutustes, vajab pidevalt ja kasvavalt koondumist – nt. perekond, koolid, ülikoolid, täiskasvanu- haridus, firmad, rahvusvalitsus, kohalikud omavalitsused, meedia, jne;
- uueneb läbi pideva arengu, eriti läbi õppijate enesedistsipliini.

Demokraatlik õppekeskkond

Demokraatlik kodakondsusharidus:

- toetab demokraatlikku õppekeskkonda koolides, ülikoolides ja muudes koolitus- asutustes, kasutades ära koolieetikat, õppe- ja õpetamiseetodeid ning õpilaste, üliõpilaste ja vanemate osalemist otsustusprotsessis, ja nii palju kui võimalik, formaalse ja vabahariduse määramisel;
- nõuab, et õpilasi ja üliõpilasi tunnustatakse ühelt poolt kui (inim)õiguste sihtmärki ja teiselt poolt, kui õiguste kandjat;
- hõlmab haridussüsteemi kõiki tegijaid, nagu õpetajad, vanemad, kohaliku võimu esindajad, sotsiaalsed partnerid, aga ka äriorganisatsioonide juhid;
- täieneb tänu loovale ja toetavale koostööle haridusinstituutide ja ühiskonna vahel, sisaldades koostööd formaalse ja mitteformaalse õppe vahel;
- vajab piisavat seadusandlikku ja finantsilist toetus autonoomseks arenguks kõigil tasemetel.

Kodakondsushariduse võrgustikud (*Site of citizenship*)

Kodakondsushariduse võrgustikud:

- on uus või uuenduslik demokraatliku elu juhtimise vorm;
- on initsiatiiv, mis peab juurduma tsiviilühiskonnas, koolides, noorte- ja kultuuri- keskustes, kohalikes omavalitsustes;
- praktiseerivad osalus- ja esindusdemokraatiat kohalikul tasemel, kus kodanikud väljendavad oma mõtteid, väljendavad oma vajadusi ja huvisid, ning avaldavad oma reaktsioone sotsiaalelu eri külgede, nagu näiteks kõrvaletõrjumise ja diskrimi nee- rimise kohta, samuti toetavad nad kommunikatsiooni multikultuuralse ühiskonna eri etniliste gruppide vahel;
- loovad õppimisvõimalusi, formaalse ja mitte-formaalse õppekeskkonnas elukestva õppe kontekstis;

- loovad õppe- ja uuringute võrgustiku, seovad teooria praktikaga, tugevdavad vastastikust tuge;
- arenevad tänu efektiivsele partnerlusele demokraatliku kodakondsushariduse tegijate ja tugiinstitutsioonide vahel.

Hariduspoliitika:

Demokraatliku kodakondsushariduse tugevdamispoliitika peab:

- fokuseeruma nii formaalsel kui mitte-formaalsel haridusel, ja arendama sünergiat ja vastastikust tuge;
- lugeda demokraatliku kodakondsushariduse väärtusi ja põhimõtteid kogu haridussüsteemi üheks põhieesmärgiks ja haridussüsteemide hindamise kriteeriumiks;
- rakendada õppijakeskseid ja osalemisel põhinevaid meetodeid kõigil aladel, mis on seotud kooli, õpetajate koolituse, täiskasvanute koolituse, hindamise ja arvestamisega;
- liitma demokraatliku kodakondsushariduse sotsiaalse hariduse osaks;
- julgustama formaalse ja mitteformaalse hariduse kontekstis demokraatlikus kodakondsushariduses omandatud oskuste, kvalifikatsiooni ja väljaõppe tunnustamist;
- toetama õpperessursside valmistamist eri ühiskonnasektorites olevate autorite poolt, mis fokuseeruksid õppeprotsessile ja oleksid seotud nende kasutamise väljaõppega;
- toetama demokraatliku kodakondsushariduse seadustamist.

Demokraatliku kodakondsushariduse tugisüsteemid:

Demokraatlikku kodakondsusharidust peab edasi toetama:

- tugevdades koostööd erinevate kodanikuõpetuse tegurite vahel;
- väärtustades demokraatlikku noorsookultuuri ja elustiili, tehes kuuldavaks noorte inimeste eneseväljenduse; ja tehes selle demokraatliku kodakondsushariduse aluseks;
- viies läbi osalemisel põhinevat uurimis- ja arendustööd kodanikuõpetuse alal, uuendades ja viies ellu erinevaid kodanikuõpetuse initsiatiive ja uuendusi ning arendades kodanikuõpetuse õpikeskkonda;
- edendades info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat hariduses, pöörates erilist tähelepanu info valikule ja kriitilisele hindamisele, ning toetades info ja kommunikatsiooni alaseid initsiatiive kodanikuõpetuse valdkonnas;
- arendades teadlikkust ja sotsiaalse vastutuse praktiseerimist;
- luues tingimused, kus äri- ja sotsiaalsed partnerid saaksid demokraatlikku kodakondsusharidust toetada.

1.2. SOOVITUSLIKUD DOKUMENDID

1.2.1. Demokraatlik kodakondsusharidus: elukestva õppe perspektiiv³

Strasbourg 20.06.2000, DGIV/EDU/CIT (2000) 21

Demokraatliku kodakondsushariduse projekt algatati Euroopa Nõukogu poolt 1996. a. ja alustati 1997. a. eesmärgiga leida, milliseid oskusi ja omadusi vajavad inimesed muutmaks aktiivseteks kodanikeks, kuidas nad saaksid neid oskusi omandada ja õppida ning neid teistele edasi anda.

See raport on kokkuvõte Euroopa demokraatliku kodakondsushariduse projektist aastatel 1997–2000.

³ Education for democratic citizenship: a lifelong learning perspective

I Demokraatlik kodakondsusharidus: Euroopa Nõukogu võrdlev projekt

1.6. Projekti identifitseerimine ja nägemus

Euroopa Liidu osa demokraatliku kodakondsushariduse projektis

Euroopa Liidu tegevus baseerub kodakondsuse kontseptsioonil, mis sisaldab juriidilisi, poliitilisi ja sotsiaalseid elemente. Demokraatlikule kodakondsusharidusele lähenetakse kolmest vaatepunktist:

- 1) Demokraatlik kodakondsusharidus majanduslik-sotsiaalses integratsioonikontekstis
- 2) Demokraatliku kodakondsushariduse praktiline dimensioon, mis sisaldab euroopa kodakondsuspoliitikat ja kodanike osalust
- 3) Demokraatlik kodakondsusharidus kui üldine tegur Euroopa Liidu haridus- ja noorsooprogrammides (Sokrates, Euroopa Noored III, Leonardo da Vinci)

II Tulemused, järeldused ja projekti toime

1. Uued õppeperspektiivid

Demokraatlik kodakondsusharidus projekt püüdis identifitseerida kooselamise õpet (*learn to live together*).

Demokraatliku kodakondsushariduse projekt märgib ära 5 õppemeetodit:

- a) kogemustel põhinev õpe, mis vastab järgmistele omadustele:
 - õppijad järgivad oma huvisid ja uudishimu
 - õpivad läbi oma otseste kogemuste
 - õpetaja on rohkem vahendaja ja suunaja kui ainukene teadmiste allikas
 - ei toimu formaalset õpitu hindamist
- b) meeskonnas õppimine põhineb sotsiaalsel ja interaktiivsel õppel, kus grupi õpe on olulisem kui indiviidi õpe. Sellest perspektiivist arendab grupiõpe järgmisi oskusi:
 - ühise eesmärgi seadmine
 - meeskonnatöö
 - igale grupi liikmele ülesande või rolli määramine
 - jagatud vastutuse seadmine
 - tööjaotuse korraldamine
 - jagatud ressursside ülesseadmine
 - osalise/puuduliku informatsiooni kasutamine (mida tuleb omavahel jagada eesmärgini jõudmiseks)
 - oskused õppida teistelt ja koos üksteisega
- c) kultuuridevaheline õpe põhineb kahel printsiibil:
 - *kultuurilise relativismi* kohaselt ei ole olemas kultuuride hierarhiat (üht kultuuri ei saa kasutada teise kultuuri saavutuste hindamiseks)
 - *vastastikusus* ehk teiste sõnadega vastastikune tegevus ja teineteise täiendamine

Põhinedes nendel kahel põhiprintsiibil on *interkulturaalsel* õppel järgmised eesmärgid:

- etnotsentrismi ületamine
- omandada oskusi mõista teisi kultuure
- arendada koostöövahendeid üle kultuuripiiride ja multikulturaalses keskkonnas
- omandada osakused kommunikeeruda üle kultuuripiiride (keeleskused)
- uue kollektiivse identiteedi kujundamine, mis ületab kultuurierinevus i

- d) tegevusõpe on eesmärgile orienteeritud protsess, mis on organiseeritud kindlate tulemustega projekti kujul. Et seda projekti läbi viia, peab õpetaja:
- formuleerima täpselt õppe eesmärgi
 - toetama õppijaid oma õppestrateegia valikul
 - motiveerima õppijaid sel viisil, et nad tunnetaksid õppeprotsessis oma vastutust
 - arendama konkreetset projekti nii, et see viidaks läbi ainult õppurite poolt
 - julgustada õppurite järk-järgulist iseseisvuse kasvu
 - lasta õppuritel mõista oma tegevust tagasiside läbi
- e) kontekstuaalne õpe eeldab pideva individuaalõppe integreerimist kultuuri- ja kodakondsussüsteemi. Et seda soodustada, tuleb demokraatliku kodakondsushariduse projektis fokuseerida järgmisele:
- aidata õppuritel saada üldpilti õppe-eesmärkidest ja strateegiatest
 - julgustada õpilasi selgitama neid väärtusi ja identiteeti, mida nad omavad
 - kasutada ära õppurite varasemaid teadmisi ja kogemusi
 - julgustada õppureid kasutama ja testima igapäevaelu uusi kogemusi
 - anda õppuritele võimalus teha oma järeldusi
 - arendada ühiskonna globaalset visiooni

2. Kontseptsioonid ja definitsioonid praktika valguses

Kodakondsus kui mitmepalgeline kontseptsioon

Kodakondsuse definitsiooni kohaselt on kodakondsusel järgmised omadused:

a) üheaegselt staatus kui ka roll

1. Kodakondsus on poliitiline ja juriidiline staatus:

- õiguste ja vabaduste kogum, mida riik garanteerib oma kodanikele
- riigi ja üksikisiku vaheline tsiviiloleping
- sisaldab endas juriidilisi reegleid, mis defineerivad poliitilised õigused
- kodakondsus kui rahvuse määratlus
- sisaldab endas kodaniku lojaalsust riigi vastu, kes kaitseb tema kodanikuõigusi
- omab balanssi õiguste ja kohustuste vahel
- tagab ligipääsu kodaniku osalusele (avalikule elule)

2. Kodakondsus on sotsiaalne roll:

- ta on üks indiviidi identiteetidest
- seotud kontekstiga, tal võib samaaegselt olla erinev tähendus, sõltuvalt poliitilisest kogukonnast (regionaalne, rahvuslik, Euroopa)
- eeldab teatavaid teadmisi, mis teeb võimalikuks kasutada efektiivselt oma kodanikustaatus
- lahutab kodakondsuse seotuse kindla territooriumiga

b) Kodakondsus sisaldab endas sotsiaalset õiglust ja võrdseid õigusi.

Vastavalt Marshall'i klassikalisele teooriale on kodakondsus staatus, mis annab kodanikele ligipääsu oma õigustele ja sellele järgnevalt ka võimule. Marshall näeb, et kodakondsus koosneb 3 komponendist, sõltuvalt kodakondsuse poolt antud õigustest:

- *ühiskondlik komponent* koosneb nendest õigustest, mis on vajalikud individuaalseks vabaduseks (kodaniku vabadus, sõna-, mõtte- ja usuvabadus, õigus omandile, võrdne kohtlemine seaduse poolt jne).

- *poliitiline komponent* koosneb õigusest osaleda poliitilise võimu täidesaatmisel, kas siis poliitilise täidesaatva organi liikmena või sellise organisatsiooniliikmete valijana. Poliitilised õigused on seotud parlamentaarsete institutsioonidega.
- *sotsiaalne komponent* väljendab õigust teatavale elustandardile ja ühiskonna sotsiaalsele pärandile, heaoluõigused kindlustavad võrdse ligipääsu põhilistele sotsiaal-majanduslikele hüvedele, nagu näiteks haridus, tervishoid, elamispingid, minimaalne sissetulekutase.

Kodakondsus saab olla efektiivne alles siis, kui tagab ligipääsu kõigile kolmele õiguste tüübile. Vastavalt Marshalli teooriale on kodakondsuse sotsiaalne komponent hädavajalik tingimus sotsiaalse ühtsuse ja kodanike aktiivse osaluse tagamiseks.

Demokraatliku kodakondsushariduse definitsioon

1996. a. vastuvõetud definitsioon:

Demokraatlik kodakondsusharidus on oskuste ja kogemuste kogumik, mille eesmärk on varustada inimesi osalemaks paremini demokraatlikus elus, kasutades oma ühiskondlikke õigusi ja kohustusi.

Projekti ajal täiustati definitsiooni mõningate oluliste punktidega:

- Demokraatlik kodakondsusharidus ei ole ainult õppeaine, vaid hariduspoliitika põhiline eesmärk elukestva õppe perspektiivis
- Võrreldes teiste lähedalt seotud terminitega (kodanikuharidus, poliitiline haridus jne) on demokraatlik kodakondsusharidus suunatud rohkem kodakondsuse integratsioonile
- Demokraatlik kodakondsusharidus tähendab demokraatliku käitumise õppimist läbi erinevate kogemuste ja sotsiaalse praktika.
- Demokraatlik kodakondsusharidus eeldab 3 põhilist lähenemisviisi: *poliitiline potentsiaal* (empowerment), *kodaniku osalus*, *jagatud vastutus*.

.....

4. Elukestva õppe tugisüsteemid

Traditsiooniliselt on identifitseeritud 3 elukestva õppe komponenti:

- 1) *formaalne haridus* – igasugune organiseeritud ja struktureeritud õppesüsteem, mis viib tunnustatud diplomi või kraadini, kronoloogiliselt jaotatud läbi 3–4 astme
- 2) *mitteformaalne haridus* – haridustegevus, mis toimub väljaspool formaalset haridussüsteemi ja tavaliselt ei anna diplomit või tunnistust
- 3) *vabaharidus (informaalne)* – planeerimata haridus, mis toimub igapäevaelus ja saadakse läbi igapäevaste kogemuste sõprade ja perekonna poolt ning muude mõjutavate tegurite kaudu, nagu nt meedia. See õppimine toimub indiviidi elu kontekstis ebaregulaarselt.

Veel on võimalik määrata 5 õppekeskkonda:

- 1) *perekond* kui miniühiskond, millel on oma võimustruktuur, reeglid, karistamise ja ergutamise süsteem ja väga tugevad emotsionaalsed sidemed.
- 2) *sõpruskond* kui teatav inimeste rühm, millega üks inimene ennast identifitseerib: huvigrupid, religioossed liidud, klubid, ametiühingud, poliitilised organisatsioonid.
- 3) *kool* on väga keeruline keskkond. Erinevalt eelmisest keskkonnast on ta kohustuslikku tüüpi. Ta sarnaneb riigi organisatsioonilisele mudelile, tal on oma reeglite ja seaduste kogumik, valitsussuhted ja juriidilist tüüpi struktuur. Kool aktsepteerib ja hindab indiviide vastavalt nende lojaalsusele ja osalusastmele.

- 4) *riik* kui keskkond võib eksisteerida kohalikul, rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasemel. Ta on formaalselt defineeritud läbi kodanike õiguste ka kohustuste määratluse. Tihti võivad inividid tunda vähest lojaalsust sellise riikliku keskkonna suhtes tänu nende kohustuslikkusele, kaugel olekule, keskkondade poolt tehtud vigadele. Samas võib kodanike side riigiga olla väga tugev, eriti välise ohu korral.
- 5) *maailm* kui keskkond tõstab esile üldise humaansuse või maailmakodaniku tunnet. Globaalsel tasemel ähvardavad ohud võivad tugevdada või rõhutada “ühises külas” elamise tunnet.

7. Õpetajate koolituse skeemid

Õpetajad olid EDC projektis olulised partnerid. Nende osa oli eriti suur järgmistes projekti osades:

- põhioskuste ja kompetentsi definitsioonide loomine;
- kodakondsuskeskuste loomine;
- koostöö teiste professionaali kategooriatega demokraatliku kodakondsushariduse projekti raames (nõustajad, koolitajad, filmitootjad jms.)
- koostöö kohalike omavalitsustega teatavate sotsiaalsete probleemide lahendamisel. (noorte tööpuudus, vägivald, rassiline diskrimineerimine, tõrjutus, narkootikumide kasutamine, koolist väljalangevus).

Projekti väljundina said õpetajad lisainfot ja kogemusi oma töö jaoks. Nad:

- tutvusid uute õpimeetoditega (struktureeritud debatt, probleemide lahendamine, ajurünnakud, meedia poolt toetatud õppimine, *workshopid*);
- õppisid, kuidas kasutada peidetud õppekava (*hidden curriculum*) vabahariduse sees (võrgustikud, külastused, projektid jne);
- said tuttavaks inerdistsiplinaarse, holistilise (*holistic*) ja transversaalse (*transversal*) lähenemisega kooliharidusele
- mõistsid, et nad peavad keskenduma kompetentsile, eriti sotsiaalse elu oskustele, mitte teoreetilistele (kuivadele) teadmistele.
- neile tutvustati uut õppevormi – kooselamise õppimist (*learn to live together*).
- õppisid paremini koostööd tegema meedia, vanemate ja omavalitsustega;
- õppisid ise initsiatiivi üles näitama, n-ö “alt-üles” meetodil, mitte ootama juhtnööre ülevalt.
- õppisid mõistma, et kooliharidus on vaid eeldus elukestva õppe jaoks, mitte haridustee lõpp;
- õppisid kasutama oma praktilisi kogemusi;
- neid julgustati fokuseeruma väärtustele, eriti demokraatliku kodakondsushariduse põhiväärtustele (inimõigused, poliitiline pluralism, seadus ülimumuslikkus)

Paljudel juhtumitel ei kuulu selline lähenemine tavapärase õpetajate koolituse hulka.

Enamuses Euroopa riikides ei ole olemas spetsialiste EDC jaoks – see ei ole õpetajate esmane spetsialiseerumine. Algkoolides annavad EDC-d üldõpetajad (klassiõpetajad), kesastmes ja keskkoolis ajaloo, geograafia, sotsiaalteaduste, majanduse või eetika õpetajad. Praeguses (2000) olukorras on EDC kui küllalt umbmäärane lisa algele monodistsiplinaarsele õppele (ajalugu, geograafia vms). See olukord võib sattuda vastuollu interdistsiplinaarsusega, mis peab olema üheks EDC-d iseloomustavaks jooneks koolis.

Üheks lahenduseks on **alternatiivsete koolitusprogrammide ja töö kõrvalt korraldatava koolituse** julgustamine.

Algallikas 1. Dürr, K. jt. “Demokraatliku kodakondsuse strateegiad”:

Õpetajate vajalikud kompetentsialad:

- oskus näha probleeme õpilase vaatepunktist;
- oskus näha erinevusi ja ühiseid vaatepunkte tema enda ja õpilaste arusaamiste vahel;
- respekt õpilaste õiguste suhtes, tundlikkus nende probleemide suhtes;
- oskus toime tulla komplekssete ja vasturääkivate olukordadega;
- oskus näha nii ennast kui õpilasi ühiskonna aktiivse osana;
- usk sellese, et asjad saavad muutuda paremaks ja et igaüks saab midagi muuta;
- oskus integreerida oma prioriteedid väärtuste integreeritud keskkonda;
- oskus tunnistada oma vigu teiste (õpilaste?) ees ja õppida nendest;
- oskus tuua välja ja arutleda avalikult peidetud õppekavast (*hidden curriculum*) tõusvaid probleeme.

Algallikas 2. Euroopa Nõukogu: Inimõiguste Euroopa konventsiooni õpetamise juhend. Strasbourg 1997.

Õpetaja rolli uuendamine.

Demokraatlik kodakondsusharidus haridus paneb õpetajatele uue rolli:

- olla keskendunud õpilastele;
- inimõiguste praktiseerimine koolikeskkonnas – koostööpedagoogika, usaldusliku kliima loomine klassis;
- sotsiaalse ja globaalse konteksti arvestamine:
 - a) üldiste probleemide lahendamise meetodite kasutamine
 - b) olla vahendaja õpilaste ja keskkonna vahel
 - c) haarata kaasa kõik kaasategijad
- hariduse hindamise uuendamine
 - a) hindamine kui edasiminemise tee
 - b) formatiivse hindamise julgustamine
- õpetajate koolitamise korraldamine
 - a) uute pedagoogiliste lähenemiste kasutamine
 - b) uue infotehnoloogia kasutamine

8. Meedia ja infotehnoloogia roll

Demokraatliku kodakondsushariduse projektil on oma nägemus meedia ja IT osast:

1. meedia ei ole omaette kahjulik, vaid informatsioon, mis läbi meedia levib, võib olla kahjutoov. Meedia ei ole haridusinstituutsioon, kuid teda võib kasutada kui võimsat õppevahendit.
2. meediaharidus on demokraatliku kodakondsushariduse oluline komponent.
3. kommunikatsioon on võim mõjutada, mobiliseerida ja kujundada arvamusi.
4. vabahariduslik (*informaalne*) demokraatlik kodakondsusharidus sisaldab endas sotsiaalset õpet. IT abil on võimalik tuua üksikisikud teineteisele lähemale ja panna nad osalema ühistes projektides
5. vabahariduslik (*informaalne*) demokraatlik kodakondsusharidus on samaaegne ja täiendab formaalse õppega. IT võimaldab vabastada õppijad klassiruumist ja luua uusi õpikeskkondi, mis on kättesaadavad igal pool ja igal ajal.

6. vabahariduslik (*informaalne*) demokraatlik kodakondsusharidus on vabatahtlik, tal ei ole kohustuslikku iseloomu nagu tavalisel kooliõppel.
7. meediat ja IT saab kasutada selleks, et luua paindlikke õppesüsteeme ja tugevdada kultuurilist mitmekesisust.

III Hariduspoliitika

Demokraatlik kodakondsusharidus on Euroopa hariduspoliitikate hulgas olulise tähtsusega, see on lülitatud mitmetesse reformiprogrammidesse, ta on eelistähtsusega eesmärk kõigi Euroopa ja rahvusvaheliste organisatsioonide jaoks.

Sellest perspektiivist lähtudes demokraatliku kodakondsushariduse projekti tiim on identifitseerinud järgnevad 5 tegevussuunda:

1. Demokraatlik kodakondsusharidus kui haridussuund
2. Demokraatlik kodakondsusharidus kui kvaliteedi määratluse kriteerium
3. Demokraatlik kodakondsusharidus kui sotsiaalse ühtsuse instrument
4. Demokraatlik kodakondsusharidus kui pidevalt muutuv protsess
5. Demokraatlik kodakondsusharidus kui õpi-ühiskonna tugisammas

Demokraatlik kodakondsusharidus kui haridussuund

Demokraatlik kodakondsusharidus on üks osa kõigist Euroopa hariduspoliitikatest.

Et tagada demokraatlik kodakondsusharidus ootused, peaksid hariduspoliitikad:

- suunama kogu haridussüsteemi üldiste väärtuste kogumiku suunas (nt inimõigused, poliitiline pluralism)
- arendama seadusloome instrumente, toetamaks demokraatlikku kodakondsusharidust
- edendama elukestva-õppe perspektiivi, baseerudes ideel, et kodanikuõpetus on osa kõikidest õpi-keskkondadest, kõikides tingimustes läbi kogu eluaja
- edendada mitmetasandilist lähenemist, kaasa arvatud inividid (individuaalõpe), kogukond (õppida elama üheskoos), ühiskond (õppida osalema) ja poliitika (õppida tegema otsuseid)
- võimaldada lastel, noortel ja täiskasvanutel kasutada oma õigusi ja kohustusi kui täisväärtuslikud kodanikud
- osaleda kõikides haridusinstituutsiooni tüüpides
- rõhutada demokraatliku kodakondsuse põhioskusi, eriti sotsiaalseid-, kommunikatsiooni-, osalemise- ja eluoskusi; defineerides oskused kui teadmise, kuidas midagi teha, kuidas olla, kuidas elada koos ja kuidas kellekski või millekski saada
- arendada vastav formaalne demokraatliku kodakondsushariduse õppeprogramm kas omaette õppeainena või integreeritud õppeainena
- edendada demokraatlikku kodakondsusharidust läbi koolide, *in-formaalse* ja varjatud haridusprogrammide. Samuti ka läbi sotsiaalse keskkonna intensiivsete sidemetega
- kasutada demokraatlikku kodakondsusharidust kui vahendit võitlemisel vägivalla, ksenofoobia, rassismi ja agressiivse natsionalismiga
- edendada üleeuroopalist koostööd ja demokraatliku kodakondsushariduse globaalset arengut

Demokraatlik kodakondsusharidus kui kvaliteedi tagamise kriteerium

Kvaliteet seondub hariduse efektiivse toimimisega ja efektiivsete õppestandarditega, üldjuhul paraneb kvaliteet läbi parema juhtimise ja organisatsioonilise korralduse, läbi

paremate õpetamis- ja õppimismeetodite, õpetajate koolituse, kapitali investeringute, õppetingimuste ja õppijate motiveerituse.

Demokraatlik kodakondsusharidus kui kvaliteedi tegemise kriteerium toob sisse uued indikaatorid, nagu näiteks mitmekesisus, osalemine, väärtustele orienteeritud juhtimine, sotsiaalsed oskused, partnerlus ja jagatud vastutus.

Nende uute kvaliteediindikaatorite seis perspektiivis peaks mõjutama hariduspoliitikat:

- arvestama demokraatlikku kodakondsust kui igat tüüpi haridusjuhtimise põhi-dimensiooni
- siduda inimõigused kõikide õppeorganisatsioonide igapäeva praktikasse (kaasa arvatud laste õigused)
- julgustada noorte aktiivset osalemist otsustusprotsessides
- edendada haridusinstituutide mitmetasandilist aruandlust, nii avaliku halduse kui kodanikeühiskonna suunas
- kaasata sotsiaalsed partnerid kooli ja ülikooli juhtimisse
- asetada fookus kauakestvale kompetentsile, mitte kiiretele õpitulemustele
- tagada liikumine reaktiivõppelt individuaalõppele (*iseseisev õpe*), mis annab prioriteedi omandiõigusele, aktsepteeritud vastutusele, poliitilise potentsiaalile (*empowerment*), eneseteadlikkusele, loovusele, motivatsioonile pidevaks õppeks
- kaasata demokraatlik kodakondsusharidus kõikvõimaliku haridustöötajate alg- ja täiendkoolitusprogrammidesse
- kasutada vabahariduslikku (*informaalse*)t õpet ja peidetud õppeprogrammi (võrgustikud, külaskäigud, ühised projektid) formaalses ja mitteformaalses hariduses
- kaasata demokraatlik kodakondsusharidus formatiivsesse ja summatiivsesse hindamisse (nt fookus on sotsiaalsel käitumisel ja suhtumistel)
- tagada demokraatliku kodakondsushariduse kvalifikatsiooni ja akrediteerimise ametlik tunnustamine
- kaasata demokraatlik kodakondsusharidus haridussüsteemide võrdlevasse analüüsi (nt kasutada kodanikuõpetust kui õppimise efektiivsuse üldindikaatorit)

Demokraatlik kodakondsusharidus kui sotsiaalse ühtsuse instrument

Traditsiooniliselt tähendab sotsiaalne ühtsus (*cohesion*) homogeensust (rahvuslik, kultuurne, lingvistiline või religioosne). Aga globaliseerumine ja meie ühiskondade jätkuv keeruliseks muutumine on loonud uut tüüpi sotsiaalse ühtsuse, mis baseerub kodanike õigustel ja kohustustel. Peamised prioriteetidid on siin mitmekesisus, pluralism, sotsiaalne õiglus, solidaarsus, aktiivne osalemine, üldised väärtushinnangud ja jagatud kohustused. Seda tüüpi sotsiaalne ühtsus on saavutatav läbi kodanikuõppe (*citizenship learning*) ja ühiselu õppimise.

Selles perspektiivis hariduspoliitika peaksid:

- sisendama ideed, et igal kodanikul on määratud nii õigused kui kohustused ühiskonnas
- rõhutama indiviidide, gruppide, kogukondade ja rahvaste ühiseid huvisid, ühist heaolu, samuti ka jagatud vastutust
- julgustama aktiivset osalemist ja kuuluvustunnet
- tagama vaba ligipääsu igat laadi haridusele ilma diskrimineerimata
- stimuleerima partnerlust, võrgustikke ja koostööd lokaalsel, regionaalsel, rahvuslikul ja Euroopa tasemel

- tõstma teadlikkust diskrimineerimisest ja eelarvamustest, võitlema sotsiaalse tõrjutusega läbi poliitilise potentsiaali (*empowerment*), õppe ja õpetuse
- tagama riskigruppidele ligipääs tööga seotud täiskasvanuharidusele
- arendama globaalset teadlikkust ja tundlikkust globaalsete probleemide suhtes
- lahendama konflikte ja arvamuste erisusi rahulikult ja mitte vägivaldsel teel
- praktiseerima dialoogi, läbirääkimisi, koostööd, konsensuse otsimist enamuse igapäeva situatsioonide juures
- kasutama õppeorganisatsiooni kui sotsiaalset miljööd, kus erinevad inimesed õpivad tundma teineteist, mitte lihtsalt ei õpi midagi oma isiklikuks tarbeks (kodanikuõpetus kui vahend sotsiaalsetele hüvedele, mitte lihtsalt kui õpiprogramm)

Demokraatlik kodakondsusharidus kui pidevalt muutuv protsess

Demokraatlik kodakondsusharidus on igapäevane praktika, milles osalejad puutuvad kokku raskete ja ettenägematute situatsioonidega. Kogemusel põhinev õpe aitab mobiiliseerida oskusi ja initsiatiivi pidevalt muutuvast protsessist.

Et toetada spontaanset muutumisprotsessi, peavad hariduspoliitika:

- kaasama õppurid nende oma hariduse uuendamise kujundamisse, jälgimisse, elluviimisse ja hindamisse
- julgustama konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamist, kasutades ära olemasolevat *know-how*'d ja praktilisi kogemusi
- toetama alternatiivpedagoogikat ja alt-üles haridusreformi
- motiveerima õpetajaid näitama initsiatiivi hariduse muutmises ja tegema koostööd teiste ametiisikutega muudatuste elluviimises ja järelevalves
- andma haridusasutustele enam autonoomiat, nii et nad saavad välja töötada spetsiaalsed tegevusvormid ja sidemed kohaliku kogukonnaga, kodanike ühiskonnaga ja sotsiaalsete partneritega
- edendama koole kui õppeasutusi, juhtides muudatusi, seades prioriteete, planeerides tegevusi, jälgides ja hinnates
- kasutama ära uuenduskeskusi (pilotprojektid, eliitkoolid) kui tugisüsteeme
- edendama tsiviilühiskonna, õppe-kogukonna ja virtuaalsete institutsioonide initsiatiive
- tunnustama ja lisama altpoolt tulevad demokraatlikust kodakondsusharidusest tulenevad initsiatiivid seadusandlikesse aktidesse ja ametlikesse dokumentidesse
- edendama võrgustamist, ühiseid projekte ja ühistegevust, samuti suhtlemist õppijate, ekspertide ja otsustajate vahel.

Demokraatlik kodakondsusharidus kui õpi-ühiskonna tugisammas

Demokraatlik ühiskond on õpi-ühiskond. See tees algab eeldusest, et demokraatia on pidev õppimisprotsess või täiustuv projekt, mida tuleb hoida käigus läbi kodanikuõppe. Võtmekohal on sotsiaalne kapital, olles instrumendiks inimkapitalile, see omakorda on eelduseks majanduslikuks õitsenguks. See on ühiskond, kus õppimine on samaaegselt nii tegevus kui põhiväärtus. Õpi-ühiskond on teadmiste ühiskond, kus teadmised on hõlmatud igat liiki sotsiaalses tegevuses.

See trend tähendab, et hariduspoliitika peavad:

- kaasama õppimise igasuguse sotsiaalse tegevuse põhikomponendiks
- tagama koostöö kodanikuaktiivsuse (aktiivne osalemine, usalduse kasvamine, konfliktide lahendamine, demokraatlik vahendus) ja õppimise vahel, kus mõlemad tugevdavad teineteist, moodustades nii arengutsükli

- käsitlema õppimist kui ühiskondlikku tegevust, mitte kui ainult indiviidi valikut ja vastutust
- looma kergesti kättesaadavad teenused ja juhendamise, informatsioonikeskused ja samuti võrgustikud demokraatliku kodakondsushariduse konsolideerimiseks ja laiendamiseks
- tagama partnerluse haridusasutuste ja kodanikeühiskonna, majandussektori, meedia, erasektori ja teiste avalike teenuste vahel (eriti need, mis on seotud inimõigustega)
- arendama vastavust ühiskonna haridusvajadustele
- kasutama uusi tehnoloogiaid tööga seotud õppes interaktiivseks virtuaalseks suhtlemiseks ja aktiivseks osalemiseks
- avama formaalsed haridusasutused pidevaks õppeks
- julgustama vabaharidust läbi igapäevase õppekeskkonna rikastamise ja läbi laialdaselt kättesaadavate tugisüsteemide kaudu
- tunnustama ametlikult mitteformaalse kodanikuõpetuse initsiatiive, samuti vabatahtlikku tööd, ühiskondlikku tegevust ning heategevust
- kaasama sotsiaalse kogemuse ja demokraatliku kodakondsushariduse sotsiaalsesse ja professionaalsesse arengusse
- julgustama tööstussektorit ja tööandjaid looma õppekeskusi töökohtades ja ettevõtetes

1.2.2. Ministrite nõukogu Soovitus nr R (2001) demokraatliku kodakondsus hariduse alal (CC-ED (2001) 39

(Strasbourg 1–3.10.2001)⁴.

Euroopa Nõukogu ministrite nõukogu **deklareerib**:

- 7) Demokraatlik kodakondsusharidus peab olema osa ükskõik millisest formaalsest, mitteformaalsest või *informaalsest* haridustegevusest, võimaldades igal isikul tegutseda läbi oma elu kui aktiivne ja vastusvõimeline kodanik demokraatlikus ühiskonnas oma õiguste ja kohustuste raames;
- 8) Demokraatlik kodakondsusharidus on sotsiaalse ühtsuse, vastastikuse mõistmise ja solidaarsuse faktor, mis julgustab harmooniliste ja rahumeelsete suhete arendamist inimeste vahel, samuti demokraatliku ühiskonna ja kultuuri kaitsmist ja arendamist;
- 9) Demokraatlik kodakondsusharidus oma kõige laiemas tähenduses peab olema kõikide haridusreformide ja uue hariduspoliitika arendamise keskmeks;
- 10) Demokraatlik kodakondsusharidus on haridussüsteemide juhtimise ja organisatsiooni uuendamise faktor;

Soovitab liikmesriikide valitsustel, vastavalt nende konstitutsionaalsele struktuurile, rahvuslikule olukorrale ja hariduskorraldusele:

- 11) asetada demokraatlik kodakondsusharidus hariduspoliitika uuendamise ja reformide keskseks eesmärgiks;
- 12) julgustada ja toetada praegusi demokraatliku kodakondsushariduse alaseid initsiatiive liikmesriikides ja riikide vahel;

⁴ Draft Recommendation No.R (2001)...of the Committee of Ministers on education in democratic citizenship

- 13) kasutada selle soovitusel lisas toodud demokraatliku kodakondsushariduse põhimõtteid oma praeguste ja tulevaste haridusreformide kujundamisel;
- 14) avaldada see soovitus ja refereeritud dokumendid oma riikide demokraatliku kodakondsusharidusega seotud avalikele ja eraorganisatsioonidele sobilike kanalite kaudu.

SOOVITUSTE LISA

Üldjuhised haridusreformideks demokraatliku kodakondsushariduse seisukohalt

Kodanikuõpetuse poliitika formuleerimine ja elluviimine peab toimuma elukestva õppe perspektiivis, mis nõuab järgmiste organisatsioonide ja süsteemide osalemist:

- 15) kõik haridustasemed – põhikool, keskkool, kõrgem kool (ülikooli- ja ametiharidus) ja täiskasvanute koolitus.
- 16) kõik mitte-formaalse hariduse institutsioonid ja organisatsioonid;
- 17) kõik vabahariduse võimalused vabatahtlike organisatsioonide, struktuuride ja foorumite kaudu, mille eesmärkide ja tegevuse hulgas on ka haridus (isegi kui see ei ole nende põhieesmärk).

Selleks et kindlustada demokraatliku kodakondsushariduse abi sotsiaalse ühtsuse ja demokraatliku kultuuri arengu tugevnemisel, oleks kasulik:

- 18) hõlmata kõik avalikud ja eraõiguslikud, ametlikud ja valitsusevälised, professionaalsed ja vabatahtlikud organisatsioonid kodanikuõpetuse arendamiseks, elluviimise ja jälgimiseks. Selline partnerlus võiks võtta näiteks rahvusliku nõuandva ja konsultatiivse organi kuju, aidates hariduspoliitikat elluviivaid valitsusorganeid.
- 19) kindlustada juba poliitika tegemise faasis, et uurimisvahendid hariduspoliitika tulemuste, edusammude ja raskuste käsitlemiseks oleksid kättesaadavad;
- 20) kindlustada tegevuseks vajalike ressursside kättesaadavus, mis on kohandatud demokraatliku kodakondsushariduse poliitika vajaduste tarbeks

Demokraatliku kodakondsushariduse hariduslikud eesmärgid ja sisu.

Et viia täide demokraatliku kodakondsushariduse põhieesmärgid, on vaja tegutseda järgmistes suundades:

- 21) julgustada multidistsiplinaarset lähenemist, kombineerides ühiskonna- ja poliitikaõppe, ajaloo, filosoofia religiooniõppe, sotsiaalteadused, pannes rõhku eetilistele, poliitilistele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele aspektidele
- 22) prioriteerides selliseid kognitiivseid aineid, suhtumisi ja oskusi, mida Euroopa Nõukogu eriti rõhutab – eelkõige inimõigused ja seaduse ülimuslikkus
- 23) osutades tähelepanu multikulturaalses ühiskonnas vajaliku ellusuhtumise arendamiseks, mis respekteeeriks erinevusi, tunneks muret keskkonna pärast, ja oleks valmis kiireteks muutusteks.

Põhioskused, milleni demokraatlik kodakondsusharidus peaks viima:

- 24) konfliktide lahendamine rahumeelsel teel;
- 25) argumentatsioon oma nägemuse kaitseks;
- 26) teise inimese argumentide ärakuulamine, mõistmine ja interpreteerimine;
- 27) erinevuste mõistmine ja aktsepteerimine;
- 28) valikute tegemine, alternatiivide hindamine eetilise analüüsi kaudu;
- 29) jagatud kohustused;
- 30) konstruktiivsete, mitteagressiivsete suhete loomine;

- 31) erinevate mõtteviiside ning filosoofiliste, religioosete, poliitiliste ja kultuuriliste kontseptsioonide arendamine, jäädes samas kindlaks põhiväärtustele

Demokraatliku kodakondsushariduses meetodid:

- 32) aktiivne osalemine õppeasutuste demokraatlikus juhtimises;
33) toetades uurimistööd ja isiklikku initsiatiivi;
34) kasutades teooriat ja praktikat siduvat lähenemist;
35) kaasates õppijaid oma õpitulemuste individuaalse ja kollektiivse hindamise protsessi

Õpetajate ja koolitajate alg- ja jätkukoolitus

Demokraatliku kodakondsushariduse eesmärkide täitmine nõuab erinevate tegijate kaasa-
haaramist koos erinevate rollide ja funktsioonidega, sõltuvalt sellest, kas on tegemist
formaalse, mitteformaalse või informaaalse raamistikuga.

Selleks, et nende ülesannetega toime tulla, on vajalikud järgmised oskused:

- Ülalmainitud loetletud põhioskused
- oskus töötada interdistsiplinaarses keskkonnas ja koolitusmeeskondades;
- projektpedagoogika valdamine;
- oskus luua vajalikke sidemeid haridusinstituutsiooni sotsiaalse keskkonnaga;
- interkultuuraaalse pedagoogika valdamine;
- elukestva õppe vajaduse teadvustamine

kasulik oleks:

- Pakkuda õpetamiseks vajalikku taustamaterjale (õppematerjale), näiteks õpetajate koolituse formaalsetes instituutsioonides.
- julgustada meetodilise arengu ja haridusressursi ning nõuande keskuste avamist kõigile EDC-ga tegelejatele.
- kindlustada vajalikud tingimused tegelikuks elukestvaks õppeks
- teadvustada mitteformaalses ja vabahariduses kaasategijate rolli ja sta tuuti
- liita EDC kohta käiv info kõigi õpetajate alg- ja jätkukoolitusprogrammidega.

Meedia ja infotehnoloogia roll:

Meedia ja infotehnoloogia on tänapäevaühiskonna olulised komponendid. Nad on samuti
võimsad haridusinstrumendid, mille potentsiaali ei ole veel täielikult läbi uuritud.

Mis puudutab demokraatlikku kodakondsusharidust, siis peaks:

- 1) arendama meedia- ja infotehnoloogiaharidust;
- 2) juhinduma Ministrite Nõukogu 104-I sessioonil vastu võetud IT Euroopa poliitika deklaratsioonist, eriti osast, mis puudutab ligipääsu tagamist, tehnoloogia käsitlemise valdamist ning õiguste ja vabaduste kaitset.
- 3) julgustama hariduseksperimente ja uuendusi, mis on seotud infotehnoloogiaga, eriti aladel mis on seotud kodanikuõpetusega
- 4) julgustama massimeedias kodanikuõpetusega seotud tegevuse kajastamist.

II EUROOPA LIIT

2.1. NORMATIIVAKTID

2.1.1. Nõukogu direktiiv 2000/43/EÜ, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtte sõltumata isikute rassilisest või etnilisest päritolust, 29 juuni 2000

EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Ühenduse asutamislepingut, eriti selle artiklit 13,

võttes arvesse komisjoni ettepanekut,¹

võttes arvesse Euroopa Parlamendi arvamust,²

võttes arvesse majandus- ja sotsiaalkomitee arvamust,³

võttes arvesse regioonide komitee arvamust⁴

ning arvestades, et:

- 1) Euroopa Liidu leping tähistab uut etappi Euroopa rahvaste üha tihedama liidu loomises;
- 2) vastavalt Euroopa Liidu lepingu artiklile 6, on Euroopa Liit rajatud vabaduse, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamise ning õigusriigi põhimõtetele, mis on ühised kõikidele liikmesriikidele, ning austab põhiõigusi kui ühenduse õiguse üldpõhimõtteid, nagu need on tagatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga, ning nagu need tulenevad liikmesriikide ühesugustest riigioigu slikest tavadest;
- 3) kõikide isikute võrdsus seaduse ees ja kaitse diskrimineerimise eest on inimõigus, mida tunnustatakse inimõiguste ülddeklaratsioonis, ÜRO konventsioonis naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, rahvusvahelises konventsioonis rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta ja ÜRO paktides kodaniku- ja poliitiliste õiguste ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste kohta ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, millele kõik liikmesriigid on alla kirjutanud;
- 4) on tähtis austada selliseid põhiõigusi ja -vabadusi, sealhulgas ühinemisvabadust. Kaupade ja teenuste kättesaadavuse ja pakkumise kontekstis on tähtis kaitsta ka era- ja perekonnaelu ning nendega seotud toiminguid;
- 5) Euroopa Parlament on vastu võtnud mitu resolutsiooni rassismi vastu võitlemiseks Euroopa Liidus;
- 6) Euroopa Liit ei tunnista teooriaid, mis püüavad tõestada üksteisest erinevate inimrasside olemasolu. Käesolevas direktiivis käsitletud mõiste "rassiline päritolu" ei tähenda seesuguste teooriate tunnistamist;

- 7) Euroopa Ülemkogu Tampere kohtumisel 15. ja 16. oktoobril 1999, kutsuti komisjoni niipea kui võimalik esitama ettepanekuid EÜ asutamislepingu artikli 13 rakendamiseks, mis käsitleb rassismi ja ksenofoobia vastast võitlust;
- 8) Euroopa Ülemkogu Helsingi kohtumisel 10. ja 11. detsembril 1999 heakskiidetud 2000. aasta tööhõivesuunistes rõhutatakse vajadust kehtestada niisugused tingimused, mis edendaksid sotsiaalset integratsiooni soodustava tööturu loomist, sätestades ühtse meetmete kogumi, mille eesmärgiks on võidelda niisuguste rühmade nagu etnilised vähemuste diskrimineerimise vastu;
- 9) rassilisest või etnilisest päritolust tingitud diskrimineerimine võib mõjuda kahjulikult EÜ asutamislepingu eesmärkide saavutamisele, eelkõige seoses tööhõive ja sotsiaalkaitse kõrge taseme saavutamise, elatustaseme ja elu kvaliteedi parandamisega, majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse ning solidaarsusega. See võib kahjustada ka eesmärki kujundada Euroopa Liit vabadel, turvalisusel ja õigusel rajanevaks alaks;
- 10) 1995. aasta detsembris esitas komisjon rassismi, ksenofoobiat ja antisemitismi käsitleva teatise;
- 11) 15. juulil 1996 võttis nõukogu vastu ühismeetme 96/443/JHA (mis käsitleb võitlust rassismi ja ksenofoobia vastu)⁵, mille kohaselt liikmesriigid kohustuvad hoolitsema selle eest, et toimuks tõhus õiguslane koostöö rassistlikul ja ksenofoobsel käitumisel põhinevate õigusrikkumiste küsimuses;
- 12) Demokraatliku ja tolerantse ühiskonna arengu tagamiseks, mis lubaks ühiskonnaelus osaleda kõikidel isikutel sõltumata nende rassilisest või etnilisest päritolust, peaks rassilisel ja etnilisel päritolul põhineva diskrimineerimise suhtes võetavad erimeetmed ulatuma kaugemale, kui töö saamine ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine ning jõudma niisugustesse valdkondadesse nagu haridus ja sotsiaalne kaitse, sealhulgas sotsiaalkindlustus ja tervishoid, sotsiaalsed soodustused ning kaupade ja teenuste kättesaadavus;
- 13) seetõttu tuleks kogu ühenduses keelata käesoleva direktiivi reguleerimisalasse kuuluv mis tahes otsene või kaudne diskrimineerimine rassilise või etnilise päritolu alusel. Diskrimineerimise keeld peaks kehtima ka kolmandate riikide kodanike suhtes, kuid seda ei kohaldata kodakondsuse alusel vahetegemise suhtes ja see ei piira nende tingimuste kohaldamist, mis reguleerivad kolmandate riikide kodanike liikmesriikide territooriumile sissesõitu, seal viibimist ning töö ja ametikoha saamist;
- 14) rakendades võrdse kohtlemise põhimõtet, mis ei sõltu rassilisest või etnilisest päritolust, peaks ühendus vastavalt EÜ asutamislepingu artikli 3 lõikele 2 kaotama ebavõrdsuse ning edendama meeste ja naiste võrdõiguslikkust, eelkõige seetõttu, et naised kannatavad tihti mitmekordse diskrimineerimise all;
- 15) otsest või kaudset diskrimineerimist eeldada lubavate faktide hindamine on vastavalt siseriiklikele õigusnormidele ja tavadele siseriiklike kohtute või muude pädevate asutuste ülesanne. Nendes normides võib eelkõige ette näha, et kaudset diskrimineerimist tuvastatakse mis tahes vahenditega, kaasa arvatud statistiline tõendusmaterjal;

- 16) on tähtis kaitsta kõiki füüsilisi isikuid rassilisel ja etnilisel päritolul põhineva diskrimineerimise eest. Vajaduse korral ja kooskõlas siseriiklike traditsioonide ja tavadega, peaksid liikmesriigid ette nägema ka juriidiliste isikute kaitse, kui need kannavad oma liikmete rassilistest või etnilistest päritolust tingitud diskrimineerimise all;
- 17) diskrimineerimise keeld ei tohiks piirata niisuguste meetmete säilitamist või vastuvõtmist, mille eesmärgiks on ära hoida või heastada rassilise või etnilise päritoluga seotud halvemusi, mille all teatava rassilise või etnilise päritoluga isikute rühm on kannatanud, nende meetmetega võib lubada teatava rassilise või etnilise päritoluga isikute organisatsioone, kui nende peaeesmärk on kõnealuste isikute eri vajaduste arvestamine;
- 18) väga piiratud asjaoludel võib erinev kohtlemine olla õigustatud siis, kui rassilise või etnilise päritoluga seotud omadus on oluliseks ja määravaks kutsenõudeks, tingimusel et eesmärk on põhjendatud ja nõue proportsionaalne. Nimetatud asjaolud tuleks lisada teabele, mille liikmesriigid edastavad komisjonile;
- 19) isikutele, keda on rassilise ja etnilise päritolu tõttu diskrimineeritud, tuleks tagada piisavad õiguskaitsevahendid. Tõhusama kaitse pakkumiseks tuleks ühingutele ja juriidilistele isikutele anda õigus, kui liikmeriik nii määrab, esineda ohvri nimel menetlustes, piiramata siseriiklike kohtus esindamise ja kohtuliku kaitse menetlusnormide kohaldamist;
- 20) võrdse kohtlemise põhimõtte tõhus rakendamine nõuab kannatanutele piisava õiguskaitse tagamist ohvristamise suhtes;
- 21) tõendamiskohustuse eeskirju tuleb kohandada siis, kui diskrimineerimisjuhtum on esmapilgul ilmne, ja võrdse kohtlemise põhimõtte tõhusaks kohaldamiseks tuleb tõendamiskohustus panna tagasi kostjale, kui sellise diskrimineerimise kohta on esitatud tõendid;
- 22) liikmesriigid ei pea kohaldama tõendamiskohustuse eeskirju menetluste suhtes, kus juhtumi asjaolusid peab uurima kohus või muu pädev organ. Osutatud menetlustes ei pea hageja tõendama asjaolusid, nende uurimine on kohtu või pädeva organi ülesanne;
- 23) liikmeriigid peaksid edendama dialoogi töösuhte poolte vahel ja valitsusväliste organisatsioonidega, et käsitletaks erinevaid diskrimineerimise vorme ja nende vastu võitlemist;
- 24) kaitse rassilisel või etnilisel päritolul põhineva diskrimineerimise eest tugevneks, kui igas liikmesriigis luuakse organ või organid, mille pädevuses on asjaomaste probleemide analüüsimine, võimalike lahenduste uurimine ja ohvritele konkreetse abi andmine;
- 25) käesoleva direktiiviga kehtestatakse miinimumnõuded, millega antakse liikmesriikidele võimalus kehtestada või säilitada soodsamaid sätteid. Käesoleva direktiivi rakendamiseks ei või põhjendada liikmesriigis valitseva olukorra halvenemist;
- 26) liikmesriigid peaksid ette nägema tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad sanktsioonid juhuks, kui käesolevas direktiivis sätestatud kohustusi ei täideta;

- 27) liikmesriigid võivad käesoleva direktiivi rakendamise kollektiivlepingute reguleerimisalasse kuuluvate sätete osas usaldada töösuhte pooltele nende ühise taotluse alusel, tingimusel et liikmesriigid võtavad kõik vajalikud meetmed, et igal ajal tagada käesoleva direktiiviga nõutud tulemused;
- 28) EÜ asutamislepingu artiklis 5 sätestatud subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhi mõtte järgi ei ole käesoleva direktiivi eesmärki, milleks on kõikides liikmesriikides ühtlaselt kõrge diskrimineerimisevastase kaitstuse tase, võimalik liikmesriikide tasandil piisaval määral saavutada ja seega on nimetatud eesmärk kavandatud meetmete ulatuslikkuse ja mõju tõttu paremini saavutatav ühenduse tasandil. Käesolev direktiiv ei lähe nimetatud eesmärkide saavutamiseks vajalikust kaugemale,

ON VASTU VÕTNUD KÄESOLEVA DIREKTIIVI

I PEATÜKK ÜLDSÄTTED

Artikkel 1

Eesmärk

Käesoleva direktiivi eesmärk on kehtestada raamistik rassilise või etnilise päritolu alusel diskrimineerimise vastu võitlemiseks, et tagada võrdse kohtlemise põhimõtte kohaldamine liikmesriikides.

Artikkel 2

Diskrimineerimise mõiste

1. Käesoleva direktiivi kohaldamisel tähendab võrdse kohtlemise põhimõtte, et ei esine otsest ega kaudset diskrimineerimist rassilise või etnilise päritolu alusel.
2. Lõike 1 kohaldamisel kasutatakse järgmisi mõisteid:
 - a) otseseks diskrimineerimiseks peetakse seda, kui ühte inimest koheldakse rassilise või etnilise päritolu tõttu halvemini, kui on koheldud, koheldakse või võidakse kohelda teist isikut samalaadses olukorras;
 - b) kaudseks diskrimineerimiseks peetakse seda, kui ilmselt neutraalne säte, kriteerium või tava seab isikud rassilise või etnilise päritolu alusel teistega võrreldes ebasoodsamasse olukorda, välja arvatud juhul, kui kõnealune säte, kriteerium või tava on objektiivselt põhjendatud õigustatud eesmärgiga ja selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud.
3. Ahistamist peetakse diskrimineerimiseks lõike 1 tähenduses, kui rassilise või etnilise päritoluga seotud soovimatu käitumise eemärk või selle tegelik toime on isiku väärivuse alandamine ja ähvardava, vaenuliku, alandava või solvava õhkkonna loomine. Selles kontekstis võib ahistamise mõiste määratleda vastavalt liikmesriikide siseriiklikule õigusele ja tavale.
4. Korraldust diskrimineerida isikuid rassilise või etnilise päritolu alusel peetakse diskrimineerimiseks lõike 1 tähenduses.

Artikkel 3

Reguleerimisala

1. Ühendusele antud volituste piires kohaldatakse käesolevat direktiivi kõikide isikute suhtes nii avalikus kui ka erasektoris, sealhulgas avalik-õiguslike isikute suhtes, kui kõne all on:

- a) töö saamise, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise ja kutsealale pääsemise tingimused, sealhulgas valikukriteeriumid ja töölevõtu tingimused mis tahes tegevusvaldkonnas ja kõigil ametiastmetel, kaasa arvatud ametialane edutamine;
 - b) igasuguse ja igatasemelise kutsenõustamise, kutseõppe, täiendkutseõppe ja ümberõppe saamine, kaasa arvatud praktiliste töökogemuste saamine;
 - c) töölevõtu- ja töötingimused, kaasa arvatud töölt vabastamine ja töötasu;
 - d) kuulumine töötajate või tööandjate organisatsioonidesse või mis tahes organisatsioonidesse, mille liikmed tegelevad teatava kutsetöoga, sealhulgas nende organisatsioonide antavad soodustused;
 - e) sotsiaalkaitse, sealhulgas sotsiaalkindlustus ja te rvisoid;
 - f) sotsiaaltoetused;
 - g) haridus;
 - h) avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste kättesaadavus, sealhulgas eluase.
2. Käesoleva direktiivi reguleerimisalasse ei kuulu vahetegemine kodakondsuse alusel ning see ei piira kolmandate riikide kodanike ja kodakondsuseta isikute liikmesriikide territooriumile sissesõitu ning seal viibimist käsitlevate sätete ja tingimuste kohaldamist ega asjaomaste kolmandate riikide kodanike või kodakondsuseta isikute kohtlemist vastavalt nende õiguslikule seisundile.

Artikkel 4

Olulised ja määravad kutsenõuded

Olenemata artikli 2 lõigetest 1 ja 2, võivad liikmesriigid ette näha, et vahetegemist rassilise või etnilise päritoluga seotud omaduste alusel ei peeta diskrimineerimiseks, kui teatud kutsetegevuse laadi või selle konteksti tõttu on see omadus oluliseks ja määravaks kutsenõudeks, tingimusel et eesmärk on õigustatud ja nõue proportsionaalne.

Artikkel 5

Positiivne toimimisviis

Silmas pidades täieliku võrdõiguslikkuse tegelikku tagamist, ei takista võrdse kohtlemise põhimõtte ühtki liikmesriiki säilitamast või kehtestamast meetmeid, et ära hoida või heastada rassilise või etnilise päritoluga seotud halvemusi.

Artikkel 6

Miinimumnõuded

1. Liikmesriigid võivad säilitada või kehtestada käesoleva kokkuleppe sätetest soodsamad võrdse kohtlemise põhimõtte kaitset käsitlevad sätted.
2. Käesoleva direktiivi rakendamine ei õigusta liikmesriikide poolt eelnevalt tagatud diskrimineerimisvastase kaitstuse taseme alandamist käesoleva direktiiviga reguleeritavas valdkonnas.

.....

Artikkel 9

Ohvistamine

Liikmesriigid võtavad oma siseriiklikus õigussüsteemis meetmed, mis on vajalikud, et kaitsta töötajaid mis tahes pahatahtliku kohtlemise või negatiivsete tagajärgede eest, mis on seotud kaebuse või menetlusega, mille eesmärk on tagada võrdse kohtlemise põhimõtte järgimine.

Artikkel 10

Teabelevi

Liikmesriigid tagavad, et käesoleva direktiivi alusel vastuvõetud sätted ja juba kehtivad asjakohased sätted tehakse liikmesriikide territooriumil asjaomastele isikutele sobival viisil teatavaks.

Artikkel 11

Sotsiaalne dialoog

1. Liikmesriigid võtavad vastavalt siseriiklikele traditsioonidele ja tavadele asjakohased meetmed, et edendada sotsiaalset dialoogi töösuhte poolte vahel, mille eesmärgiks on toetada võrdset kohtlemist, kontrollides muu hulgas olukorda töökohas, koostades kollektiivlepinguid ja tegevusjuhendeid ning uurides ja vahetades kogemusi ja häid tavasid.
2. Piiramata töösuhte poolte autonoomiat ning kui see on kooskõlas siseriiklike traditsioonide ja tavadega, ärgitavad liikmesriigid töösuhte pooli sõlmima nõuetekohasel tasemel kokkuleppeid, milles sätestatakse diskrimineerimisvastased eeskirjad artiklis 3 nimetatud valdkondades, mis kuuluvad kollektiivlääbirääkimiste reguleerimisalasse. Kõnealused kokkulepped peavad vastama käesoleva direktiiviga kehtestatud miinimumnõuetele ja vastavatele siseriiklikele rakendusmeetmetele.

Artikkel 12

Dialoog valitsusväliste organisatsioonidega

Liikmesriigid toetavad dialoogi asjaomaste valitsusväliste organisatsioonidega, kellel on kooskõlas siseriikliku õiguse või tavaga õigustatud huvi aidata võidelda rassilisest või etnilisest päritolust tingitud diskrimineerimise vastu, et toetada võrdse kohtlemise põhimõtte järgmist.

III PEATÜKK

VÕRDSET KOHTLEMIST TOETAVAD ORGANID

Artikkel 13

1. Liikmesriigid määravad organi või organid, kelle ülesanne on edendada kõikide isikute võrdset, rassilisest või etnilisest päritolust tingitud diskrimineerimiseta kohtlemist. Need organid võivad moodustada osa asutustest, kelle ülesandeks on riiklikul tasandil tegelda inimõiguste kaitsega või üksikisiku õiguste kaitsega.
2. Liikmesriigid tagavad, et nende organite pädevusse kuulub:
 - diskrimineerimise ohvritele sõltumatu abi osutamine diskrimineerimist käsitlevate kaebuste esitamisel, piiramata seejuures ohvrite ja artikli 7 lõikes 2 sätestatud ühingute, organisatsioonide või muude juriidiliste isikute õigusi,
 - diskrimineerimist käsitleva sõltumatu uurimise korraldamine,
 - sõltumatute aruannete avaldamine ja soovitude esitamine seoses kõnealuse diskrimineerimise asjaoludega.

.....

2.1.2. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu otsus nr 508/2000/EÜ, millega kehtestatakse programm Kultuur 2000, 14. veebruar 2000

EUROOPA PARLAMENT JA EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Ühenduse asutamislepingut, eriti selle artikli 151 lõike 5 esimest taanet,

võttes arvesse komisjoni ettepanekut,¹

võttes arvesse regioonide komitee arvamust,²

toimides asutamislepingu artiklis 251 sätestatud korras vastavalt lepituskomisjonis 9. detsembril 1999 heakskiidetud ühistekstile³

ning arvestades, et:

- 1) kultuuril on kõikide Euroopa rahvaste jaoks oluline väärtus, sel on tähtis osa Euroopa integratsioonis ning see aitab kaasa Euroopa ühiskonnamudeli kinnistumisele ja elujõulisusele, tugevdades ühtlasi ühenduse mõju rahvusvahelisel areenil;
- 2) kultuur on nii majandust kui ka sotsiaalset integratsiooni ja kodakondsust mõjutav tegur; seepärast on kultuuril täita tähtis osa ühenduse ees seisvate uute probleemide (globaliseerumine, infoühiskond, sotsiaalne ühtekuuluvus ja töökohtade loomine) lahendamises;
- 3) Euroopa Liidu kultuurimõõtme vajaduste rahuldamist silmas pidades tuleb ühendusel asutamislepingu sätete, v.a artikkel 151, kohaselt toimides võtta arvesse eri kultuuriaspekte eeskätt selleks, et respektierida ja edendada oma kultuurilist mitmekesisust; seoses sellega peaks ühendus vastavalt nõukogu 21. juuni 1999. aasta määrusele (EÜ) nr 1260/1999 (millega kehtestatakse struktuurifondide üldsätted)⁴ soodustama kultuuritööstuse võimalusi struktuurifondides käsitleva teabe levitamist ja korraldama sel eesmärgil uuringuid;
- 4) pidades silmas kultuuri suurenevat tähtsust Euroopa ühiskonnas ning 21. sajandi künnisel ühenduse ees seisvaid probleeme, on vaja muuta ühenduse meetmed kultuurivaldkonnas tõhusamaks ja järjepidevamaks, pannes aastateks 2000–2004 ette ühtse arendus- ja planeerimisraamistiku ning pidades silmas vajadust, et ühenduse asjaomane poliitika pööraks kultuurile suuremat tähelepanu; 22. septembri 1997. aasta otsusega, mis käsitleb Euroopa kultuurimeetmete tulevikku,⁵ kutsus nõukogu komisjoni üles tegema ettepanekuid selleks, et asutada ühtne rahastamis- ja planeerimisvahend, mille eesmärk on asutamislepingu artikli 151 rakendamine;
- 5) et kodanikud toetaksid täielikult Euroopa integratsiooni ning osaleksid selles täiel määral, tuleks panna suuremat rõhku nende kultuurilistele ühiseväärtustele ja juurtele kui nende identiteedi ning vabadusel, demokraatial, sallivusel ja solidaarsusel põhinevasse ühiskonda kuulumise keskele tegurile; ühenduse majanduslike ja kultuuriliste tahkude vahel tuleks saavutada parem tasakaal, et need tahud saaksid üksteist täiendada ja tugevdada;

- 6) asutamislepingu kohaselt vastutab Euroopa Ühendus Euroopa rahvaste üha tihedama liidu loomise ja liikmesriikide kultuuri õitsengu soodustamise eest, ühtlasi respektoides nende rahvuslikku ja regionaalset mitmekesisust ning samal ajal rõhutades ühist kultuuripärandit; erilist tähelepanu tuleks pöörata Euroopa väikekultuuride ja vähem levinud keelte staatuse kaitsmisele;
- 7) järelkult on ühendus kohustatud töötama Euroopa rahvaste ühise kultuuri piirkonna arendamise suunas, mis on avatud, varieeruv ja põhineb subsidiaarsuse põhimõttel, kultuuriasutuste koostööl, kultuuritegevust soodustaval ja kultuuri mitmekesisuse respektoidmist tagaval õigusraamistikul ning asutamislepingu artikli 151 lõike 4 kohaselt kultuurimõõtmel integreerimisel ühenduse poliitikasse,
- 8) Euroopa rahvaste ühise kultuuri piirkonna ellukutsumiseks on oluline ergutada loometegevust, edendada Euroopa mõõtmega kultuuripärandit, soodustada Euroopa rahvaste kultuuri ja ajaloo vastastikust tundmaõppimist ning toetada kultuuri vahetust, et parandada teadmiste levitamist ning ergutada koostööd ja loometegevust;
- 9) sellega seoses on vaja edendada tihedamat koostööd kultuuri vallas hõivatutega, ergutades neid sõlmima koostöölepinguid ühisprojektide elluviimiseks, toetada tugevamini eesmärgistatud meetmeid, millel on selgepiiriline tähendus Euroopale, eriomaseid ja uuenduslikke meetmeid ning soodustada dialoogi väljavalituid, üle-euroopalist huvi pakkuvatel teemadel;
- 10) kultuuriprogrammide Kaleidoskoop, Ariane ja Raphael sätestamine Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsustes nr 719/96/EÜ,⁶ nr 2085/97/EÜ⁷ ja nr 2228/97/EÜ⁸ on esimene positiivne etapp ühenduse kultuurimeetmete rakendamisel; ühenduse kultuurialaseid pürgimusi peaks eespool mainitud programmide hindamistulemuste ja saavutuste alusel siiski lihtsustama ja intensiivistama;
- 11) kooskõlas komisjoni teatisega "Agenda 2000" peaks meetmeid ühenduse tasandil tõhustama, eeskätt keskendades vahendeid, mis on kättesaadavad sisepoliitika, sealhulgas kultuurimeetmete tarvis;
- 12) arvestatavaid kogemusi on saadud eeskätt esimeste kultuuriprogrammide hindamisest, kõikide huvitatud poolte ulatuslikest nõupidamistest ja 29.–30. jaanuaril 1998 toimunud Euroopa Liidu kultuuri forumi tulemustest;
- 13) ühenduse kultuuritegevuses peaks arvesse võtma iga kultuuri piirkonna eripära ja sellest tulenevaid erivajadusi;
- 14) 21. ja 23. juunil 1993 Kopenhaagenis aset leidnud Euroopa Ülemkogu kohtumise otsustes kutsutakse üles avama ühenduse programme Kesk- ja Ida-Euroopa riikidele, kes on alla kirjutanud assotsieerumislepingule; ühendus on sõlminud mõne kolmanda riigiga assotsieerumislepingu, milles sisaldub kultuuriklausel;
- 15) seepärast asutatakse käesoleva otsusega ajavahemikuks 1. jaanuar 2000 – 31. detsember 2004 kultuurikoostöö jaoks ühtne rahastamis- ja planeerimisvahend, mis nimetatakse programmiks Kultuur 2000;

- 16) käesoleva otsusega kehtestatakse kogu programmi kehtivuse ajaks finants süsteem, mis kujutab endast peamist juhust Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni 6. mai 1999. aasta institutsioonidevahelise kokkuleppe (eelarvedistsipliini ja -menetluse parandamise kohta)⁹ punkti 33 tähenduses;
- 17) käesoleva otsuse rakendamiseks vajalikud meetmed tuleks vastu võtta vastavalt nõukogu 28. juuni 1999. aasta otsusele 1999/468/EÜ, millega kehtestatakse komisjoni rakendusvolituste kasutamise menetlus;¹⁰
- 18) asutamislepingu artiklis 5 sätestatud subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte järgi on nii, et kui liikmesriigid ei suuda täielikult saavutada käesoleva meetme eesmärke, siis kavandatava meetme ulatuse või toime tõttu võib neid paremini saavutada ühenduse tasandil; käesolev otsus piirub kõnealuste eesmärkide saavutamiseks vajaliku miinimumiga ega lähe sellest kaugemale;
- 19) programm Kultuur 2000 peaks alates aastast 2000 olema ainus kultuurivaldkonnas toimiv ühenduse programm; seetõttu tuleks otsus nr 2228/97/EÜ tunnistada kehtetuks,

ON KOKKU LEPPINUD JÄRGMISES.

Artikkel 1

Kestus ja eesmärgid

Käesolevaga asutatakse ajavahemikuks 1. jaanuar 2000 – 31. detsember 2004 kultuurikoostöö jaoks ühtne rahastamis- ja planeerimisvahend (edaspidi “programm Kultuur 2000”).

Programm Kultuur 2000 aitab edendada Euroopa rahvaste jaoks ühist kultuuripärandi. Sellega seoses toetab kõnealune programm loovkunstnike, kultuurialal hõivatute, eraalgatuslike ja avalike projektide elluviijate omavahelist koostööd, kultuurivõrkude toimimist ja muid partnereid, samuti liikmesriikide ja muude osalevate riikide kultuuriinstitutsioone järgmiste eesmärkide saavutamiseks:

- a) kultuuridialoogi ning Euroopa rahvaste kultuuri ja ajaloo vastastikuse tundmaõppimise soodustamine;
- b) loometegevuse ja riikidevahelise kultuurilevi ergutamine ning kunstnike, loometegelaste, kultuurialal hõivatute ja muude elukutseliste ja nende teoste liikumise soodustamine, pannes rõhku noortele ja sotsiaalselt tõrjutud inimestele ning kultuurilisele mitmekesisusele;
- c) kultuurilise mitmekesisuse ja kultuurilise väljenduse uute vormide arendamise esiletõstmine;
- d) üleeuroopalise tähtsusega ühisest kultuuripärandist osasaamine ja selle esiletõstmine Euroopa tasandil; oskusteabe levitamine ning heade tavade edendamine kultuuripärandi säilitamise ja kaitse suhtes;
- e) võtma arvesse kultuuri rolli sotsiaal-majanduslikus arengus;
- f) kultuuridevahelise dialoogi ning Euroopa ja Euroopa-väliste kultuuride vastastikuse vahetuse edendamine;
- g) kultuuri selgesõnaline tunnustamine nii majandusliku kui ka sotsiaalse integratsiooni ja kodakondsuse tegurina;
- h) võimalikult paljude Euroopa Liidu kodanike ligipääs kultuurile ja sellest osavõtu parandamine.

Programm Kultuur 2000 soodustab tulemuslikku seonduvust meetmetega, mida on võetud ühenduse muu kultuurilise tähendusega poliitika raames.

.....

Artikkel 7

Kolmandad riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid

Programm Kultuur 2000 on avatud Euroopa Majanduspiirkonna riikide, samuti Küprose ning assotsieerunud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide osalusele vastavalt tingimustele, mis on sätestatud assotsieerumislepingutes või ühenduse programmides osalemist käsitlevates assotsieerumislepingute lisaprotokollides, mis on nende riikidega sõlmitud või tuleb sõlmida.

Programm Kultuur 2000 võimaldab koostööd ka teiste kolmandate riikidega, kes on sõlminud kultuuriklauslit sisaldava assotsieerumis- või koostöölepingu, kasutades selleks kõnealuste riikidega kokku lepitava korra kohaselt kättesaadavaks tehtavaid lisavahendeid.

Programm Kultuur 2000 võimaldab võtta ühismeetmeid kultuurivaldkonnas pädevate rahvusvaheliste organisatsioonidega, näiteks UNESCO või Euroopa Nõukoguga ühise panuse alusel ja kooskõlas iga institutsiooni või organisatsiooni erinevate eeskirjadega artiklis 2 loetletud kultuurimeetmete ja -ürituste elluviimise kohta.

.....

I LISA

PROGRAMMIGA KULTUUR 2000 HÕLMATUD TEGEVUS JA RAKENDUSMEETMED

I. Meetmete ja ürituste kirjeldus

I.1. Uuenduslikud ja/või eksperimentaalsed üksikmeetmed

Ühendus toetab igal aastal üritusi ja projekte, mida viiakse ellu partnerluse või võrkude raames. Ilma et see piiraks assotsieerunud riikide võimalusi osaleda programmis artikliga 7 ette nähtud korras, peavad kõnealustest projektidest võtma osa asutused vähemalt kolmest programmis Kultuur 2000 osalevast riigist; projektid põhinevad pärast artiklis 5 osutatud komiteega nõupidamist kindlaksmääratud prioriteetidel. Kõnealuste meetmete tähtaeg on põhimõtteliselt üks aasta, seda võib aga kahe lisa-aasta võrra pikendada. Vertikaalsed (ühete kultuuriala käsitlevad) meetmed või horisontaalsed (mitut ühendavad) meetmed peaksid olema uuenduslikud ja/või eksperimentaalsed ning täitma eeskätt järgmisi eesmärgi:

- i) asetama rõhu kultuurile ligipääsu lihtsustamisele ja sellele, et eurooplased oma sotsiaalses, regionaalses ja kultuurilises mitmekesisuses, eeskätt noored ja sotsiaalselt tõrjutud inimesed, osaleksid kultuuris laialdasemalt;
- ii) edendada lisaks traditsioonilistele kultuurialadele (muusika, näite- ja kujutav kunst, fotograafia, arhitektuur, kirjandus, raamatud, lugemine, kultuuripärand, kaasa arvatud kultuurimaastik ja lastekultuur) uute väljendusviiside tekkimist ja levikut;
- iii) toetama projekte, mille eesmärk on parandada ligipääsu raamatutele ja lugemisvõimalusi, ning koolitama selle valdkonna kutsetöötajaid;
- iv) toetama koostööprojekte, mille eesmärk on üleeuroopalise tähendusega ühise kultuuripärandi säilitamine, jagamine, esiletõstmine ja kaitsmine Euroopa tasandil;
- v) toetama multimeediatoodete loomist, mis oleksid kohandatud erinevate sihtrühmade vajadustele, et muuta Euroopa kunstiloomingut ja -pärandit kõigile rohkem nähtavaks ja paremini ligipääsetavaks;

- vi) edendama algatusi, läbirääkimisi ja koostööd sotsiaalse integratsiooni, eriti noorte integratsiooni valdkonnas tegutsevate kultuuri- ja sotsiaalasutuste vahel;
- vii) edendama Euroopa ja teiste kultuuripiirkondade vahel kultuurialloogi ja -vahetust, soodustades liikmesriikide ja kolmandate riikide kultuuriinstitutsioonide ja/või muude asutuste vahelist koostööd ühist huvi pakkuvates küsimustes;
- viii) soodustama elavate kultuuriürituste levi, kasutades infoühiskonna uusi tehnoloogiasid.

Ühenduse toetus ei või ületada 60% ühe erimeetme eelarvest. Enamikel juhtudel ei või kõnealune toetus olla väiksem kui 50 000 eurot ega suurem kui 150 000 eurot aastas.

I.2. Riikidevahelise kultuurikoostöö struktureeritud, mitmeaastaste lepingutega hõlmatud integreeritud meetmed

Programm Kultuur 2000 soodustab tihedaid suhteid ja koostööd, toetades kultuurivõrke, eriti kultuuriasutuste ja kultuuriinstitutsioonide võrku, mis hõlmab eelkõige eri osalevate riikide elukutselisi, pidades silmas struktureeritud kultuuriprojektide elluviimist nii ühenduse piires kui ka väljaspool ühendust. Kõnealune meede on seotud Euroopa mõõtmega ja märkimisväärselt kõrgetasemeliste projektidega, milles osaleb vähemalt viis programmis Kultuur 2000 osalevat riiki.

Kultuurialaste koostöölepingute eesmärk on mitme liikmesriigi ja teiste programmis Kultuur 2000 osalevate riikide vaheliste struktureeritud, mitmeaastaste kultuuri meetmete elluviimine. Kõnealused lepingud käsitlevad riikidevahelisi projekte ühel konkreetsel kultuurialal (vertikaalsed meetmed), nagu muusika, näite- ja kujutav kunst, kirjandus, raamatud ja lugemine, kaasa arvatud tõlkimine, ja kultuuripärand. Lisaks sellele edendavad nad, samuti uut meediat kasutades, sektoritevaheliste integreeritud meetmete (sünergial põhinevad horisontaalsed meetmed), s.o omavahel erinevaid kultuuri alasisid ühendavate meetmete elluviimist.

Sel viisil kuni kolmeks aastaks kavandatud koostöölepingud hõlmavad mõnda või kõiki järgmistest meetmetest:

- i) teoste ja kultuuriürituste (nt näitused, festivalid jne) ühistootmine ning liikumapanek Euroopa Liidus, tagades neile võimalikult paljude kodanike ligipääsu;
- ii) kunstnike, kultuuriloojate ja kultuurialal hõivatute liikuvus;
- iii) kultuurivaldkonna elukutseliste täiendõpe ja kogemuste vahetamine nii akadeemilises kui praktilises mõttes;
- iv) ühenduse piires asuvate kultuuriobjektide ning -mälestiste väärtustamine, et aidata kaasa Euroopa kultuuri tuntusele;
- v) üleeuroopalise tähtsusega kultuuriteemadega seotud uurimisprojektid, üldsusele orienteeritud valgustamiskampaaniad, koolitamine ja teadmiste levitamine, seminarid, kongressid ja kohtumised;
- vi) uute tehnoloogiate kasutamine;
- vii) projektid, mille eesmärk on kultuurilise mitmekesisuse ja mitmekeelsuse esiletõstmine, Euroopa rahvaste ajaloo, juurte ja ühiste kultuuriväärtuste ning ühise kultuuripärandi vastastikuse tundmaõppimise edendamine.

Pärast nõupidamist käesoleva otsuse artikli 5 lõikes 1 osutatud komiteega määrab ühendus kultuurialaste koostöölepingute rakendamiseks toetuse. See peaks katma nii

ühe osa projekti rahastamisest kui ka kulud, mis on seotud püsiva, võib-olla mitmeaastase ja liidu ühes liikmesriigis õiguslikult tunnustatud koostöö alustamisega.

Leping õigustab toetust ainult siis, kui temaga hõlmatud meetmetest võtavad osa vähemalt viis programmis Kultuur 2000 osalevat riiki.

Aastast kauem ühenduse toetust saavate mitmeaastaste kultuurialaste koostöölepingute eest vastutajad peavad iga aasta lõpuks esitama komisjonile tegevuse ja iga meetme kulude kokkuvõtte, et ühenduse toetust saaks ületulevana jätkata projekti kehtivusajal.

Ühenduse toetus ei või ületada 60% kultuurialase koostöölepingu eelarvest. See ei tohi olla rohkem kui 300 000 eurot aastas.

Ühenduse toetust võib tõsta kõige rohkem 20% kõnealuse kultuurialase koostöölepingu haldamiskulude katmiseks.

I.3. Euroopa või rahvusvaheliste mõõtmega kultuurialased eriüritused

Sellised sisult ja haardelt ulatuslikud üritused peaksid leidma eurooplastes sügavat vastukaja ning aitama süvendada ühesse ja samasse ühendusse kuulumise tunnet, teadvustades neile nii liikmesriikide kultuuri mitmekesisust kui ka kultuuride- ja rahvastevahelist dialoogi.

Selliste ürituste hulka kuuluvad eelkõige:

- i) Euroopa kultuuripealinn ja Euroopa kultuurikuu;
- ii) sümposionite korraldamine, et uurida ühise kultuurihuvi küsimusi kultuuridialoogi edendamiseks nii ühenduse piires kui ka väljaspool ühendust;
- iii) uuenduslike kultuuriürituste korraldamine, mis pakuvad suurt huvi ja on kodanikele üldiselt kättesaadavad eeskätt kultuuripärandi, kunsti ja Euroopa ajaloo valdkonnas ning mis eriti seovad omavahel haridust, kunsti ja kultuuri;
- iv) Euroopa kunstitalentide, eriti noorte tunnustamine ja esile tõstmine muu hulgas Euroopa auhindadega eri kultuurialadel: kirjanduses, tõlkimises, arhitektuuris jne;
- v) osalevate riikide ametiasutuste poolt välja valitud ja silmapaistava tähendusega kultuuripärandi säilitamist ja kaitsmist käsitlevate projektide toetamine; kõnealused projektid aitavad kaasa uuenduslike põhimõtete, meetodite ja tehnikate arengule ning levikule Euroopa tasandil ning neid võib nimetada "Euroopa kultuuripärandi laboratooriumideks".

Nimetatud üritustega seotud prioriteedid kehtestatakse pärast nõupidamist käesoleva otsuse artiklis 5 osutatud komiteega.

Ühenduse toetus ei või ületada 60% kultuurialase eriürituse eelarvest. Alapunktis i märgitud ürituste puhul ei või toetus olla väiksem kui 200 000 eurot ega rohkem kui 1 miljon eurot. Alapunktides ii ja v märgitud ürituste puhul on kõnealuseks piiriks enamikul juhtudel mitte vähem kui 150 000 eurot aastas ja kõikidel juhtudel mitte rohkem kui 300 000 eurot aastas. Kõnealuste meetmete soovitatav eraldis on 10% programmi finantsraamistikust.

Punktides I.1, I.2 ja I.3 kirjeldatud kolme tüüpi meetmed ja üritused järgivad vertikaalset (ühte kultuuriala käsitlevat) või horisontaalset (mitut kultuurivaldkonda ühendavat) lähenemisviisi.

Nende lähenemisviiside soovituslik kirjeldus on sätestatud II lisas.

II. Kooskõlastamine ühenduse muude vahenditega kultuurivaldkonnas

Komisjon tagab kooskõlastamise ühenduse muude kultuurivaldkonnas toimivate vahenditega erimeetmete, kultuurialaste koostöölepingute ja kultuurialaste eriürituste abil peamiselt selleks, et edendada ja korraldada koostööd ühiste ja ühesuunaliste huvidega sektorite vahel, nagu näiteks:

- kultuur ja turism (kultuuriturismi kaudu),
- kultuur, haridus ja noored (eeskätt Euroopa kultuuri käsitlevate audiovisuaal- ja multimeediatoodete esitlemine koolidele ja kolledžitele koos autorite või esitajate kommentaaridega),
- kultuur ja tööhõive (kultuurisektoris, eriti uutel kultuurialadel töökohtade loomise ergutamise),
- kultuur ja välissuhted,
- kultuuristatistika, mis tuleneb võrreldava statistilise teabe vahetamisest ühenduse tasandil,
- kultuur ja siseturg,
- kultuur ja teadusuuringud,
- kultuur ja kultuurikaupade eksport.

.....

II LISA

VERTIKAALSE JA HORISONTAALSE LÄHENEMISVIISI SOOVITUSLIK KIRJELDUS

Programmi Kultuur 2000 kolme liiki meetmed järgivad vertikaalset (ühte kultuuriala käsitlevat) või horisontaalset (mitut kultuuriala ühendavat) lähenemisviisi.

Soovituslikult võib neid käsitleda järgmiselt.

I. Vertikaalne lähenemisviis

See tähendab sektoriviisilist lähenemist, kus püütakse arvesse võtta iga kultuuriala erivajadusi, eriti

- a) järgmistel aladel: muusika, näitekunst, kujutav kunst, arhitektuur, kunstilise väljenduse muud vormid, nt multimeedia, fotograafia, lastekultuur ja tänavakunst. Vastavalt iga kultuuriala üksikaspektidele tuleks:
 - i) soodustada kultuuri vallas hõivatute vahetustegevust ja koostööd;
 - ii) toetada kunstnike ja nende tööde liikumist kogu Euroopas;
 - iii) parandada koolituse ja täiendkoolituse võimalusi, eeskätt seotuna kultuurialal töötajate (kaasa arvatud õpetajad ja üliõpilased) parema liikuvusega;
 - iv) edendada loometegevust, toetades eespool nimetatud valdkondades tegutsevate Euroopa kunstnike ja nende teoste propageerimist Euroopa piires ning soodustades dialoogi- ja vahetustepoliitikat maailma teiste kultuuridega;
 - v) toetada algatusi, kus loovust kasutatakse sotsiaalse integratsiooni vahendina.

- b) Raamatute, lugemise ja tõlkimise puhul on selle lähenemisviisi eesmärk:
- i) toetada vahetusi ja koostööd erinevate liikmesriikide ja teiste kõnealuses programmis osalevate riikide, samuti kolmandate riikide institutsioonide ja/või üksikisikute vahel;
 - ii) parandada Euroopa rahvaste kirjandusloomingu ja ajaloo teadvustamist ning levikut, toetades kirjanduse, draama- ja teatmeteoste tõlkimist, seda eriti Euroopa vähem kasutatavate ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikide keeltest;
 - iii) toetada raamatute ja lugemisega seotud aladel töötajate liikuvust ja täiendkoolitust;
 - iv) propageerida raamatuid ja lugemist, seda eeskätt noorsoo hulgas ja vaesemates ühiskonnakihtides.

I lisa punktis I.1 sätestatud tingimust, mis käsitleb kultuuri vallas hõivatute miinimum-arvu, keda nõutakse osalevatest riikidest selleks, et esitada projekte programmi Kultuur 2000 raames, võib muuta, võttes arvesse kirjandusliku tõlkimise erivajadusi.

- c) üleeuroopalise tähtsusega kultuuripärandi, eriti vaimse ja ainelise, liikuva ja kinnispärandi (muuseumid ja kollektsioonid, raamatukogud, arhiivid, kaasa arvatud fotoarhiivid, kultuuriteoseid hõlmavad audiovisuaalarhiivid), arheoloogilise ja vee aluse pärandi, arhitektuuripärandi, kõigi kultuuriobjektide ja kultuurmaastike (kultuuri- ja loodusvarade) puhul on selle lähenemisviisi eesmärk:
- i) toetada koostööprojekte, mille eesmärk on Euroopa kultuuripärandi kaitse ja taastamine;
 - ii) toetada institutsioonide ja/või asjaosaliste isikute rahvusvahelist koostööd selleks, et soodustada oskusteabe vahetust ja kultuuripärandi säilitamise ja kaitse parimate tavade edasiarendamist;
 - iii) parandada ligipääsu Euroopa mõõtmega kultuuripärandile ja toetada üldsuse, eriti laste, noorte, kultuuriliselt tõrjutute ning ühenduse maa- ja äärealade elanike aktiivset osavõttu;
 - iv) toetada kultuurisektoris töötajate liikuvust ja koolitust kultuuripärandi valdkonnas;
 - v) toetada rahvusvahelist koostööd, mille siht on uute tehnoloogiate ja uuenduste edendamine kultuuripärandi eri sektoris ning traditsiooniliste käsitööalade ja tehnikate säilitamine;
 - vi) arvestada kultuuripärandit ühenduse muudes poliitikavaldkondades ja programmides;
 - vii) toetada koostööd kolmandate riikide ja asjaomaste rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Vahendite jaotamisel võetakse tasakaalustatult arvesse kultuurielu erinevate sektorite (näite- ja kujutav kunst, raamatud ja lugemine, kultuuripärand jne) erivajadused.

II. Horisontaalne lähenemisviis

Selle lähenemisviisi eesmärk on edendada koostoimet ja arendada kultuuriloomingut, edendades niihästi mitut kultuurisektorit hõlmavat sektoritevahelist tegevust kui ka toetades ühenduse eri programme ja poliitikavaldkondi hõlmavaid ühissettevõtmisi (eriti neid, mis käsitlevad haridust, noori, kutsealast väljaõpet, tööhõivet jne).

Soovituslik jaotus kõnealuse tegevuse jaoks on 10 % programmi finantsraamistikust.

2.2. SOOVITUSLIKUD DOKUMENDID

2.2.1. Euroopa Komisjoni Valge Raamat. Euroopa Liidu noorsoopoliitika uued tuuled.

Brüssel, 21.11.2001 KOM(2001) 681 lõplik

Valge Raamat noorsoopoliitikast põhineb 05.2000–03.2001 toimunud parlamendiarutelul (*hearing*), kus osalesid erineva taustaga noored, noorsoo-organisatsioonid, teadlased, poliitikud ja valitsusametnikud. Protsessi jooksul korraldati liikmesriikides 17 konverentsi.

Väljavõtted Valgest Raamatust on tehtud mitteametliku tõlke põhjal.

.....

Eessõna

Noored on selgesti avaldanud soovi, et neid võetaks kuulda ja peetaks täisväärtuslikeks jutukaaslasteks. Nad tahavad osaleda Euroopa ülesehitamises. Noored ei ole mitte probleem, vaid Euroopa ühendamises suur jõud.

.....

1 Taust

Uute valitsusviiside edendamine on üks komisjoni poolt asetatud strateegilistest eesmärkidest. Valitsusviiside all mõeldakse kõiki neid norme, mehhanisme ja tavasid, mis mõjutavad võimu jagamist ja kodanike kaasamist neid puudutavate EL otsuste tegemise juurde.

Ühiskonna avaliku tegevuse uuendamisel on 5 põhimõtet:

avatus, osalus, vastutuse selgus, efektiivsus ja järjekindlus.

Noorsooalal peab neid põhimõtteid kasutama järgmiselt:

avatus: teavitada noori ja kommunikeeruda nendega aktiivselt neile mõistetavas keeles Euroopa Liidu ja noorsoopoliitika toimemehhanismidest.

osalus: kuulata noori ja arendada nende osalemist noori puudutavates otsustamisprotsessides ning ühiskondlikus elus.

vastutuse selgus: luua liikmesriikide ja liidu täitevõimude vahel uus liikmetevaheline koostöövorm, leidmaks vastavatel otsustustasemetel konkreetseid lahendusi noorte vajaduste arvestamiseks.

efektiivsus: kasutada ära noorte potentsiaalset ressursi, aitamaks kaasa noori puudutava poliitika õnnestumisele ja löömaks kaasa tuleviku Euroopa ülesehitamisele.

järjekindlus: luua ühine nägemus noori puudutavatest töösuundadest ja vastavatest tegevustasemetest.

2 Väljakutsed

2.2. Noorsoo muutumine

Sotsioloogilised, majanduslikud ja kultuurilised tingimused, kus noored elavad, ei ole ainult demograafilistest muutustest mõjutatud, vaid ka sotsiaalsest ümbrusest, isikute ja kollektiivi harjumustest, peresuhetest ja tööturu muutustest.

Esimene tähelepanek:

Noorusaeg kestab kauem kui varem. Rahvastiku-uurijad on pannud tähele, et majanduslike (tööhõive ja töötus) ja sotsiaalkultuuriliste faktorite poolt tekitatud pinge tõttu

saavutavad noored keskmiselt endisest vanemas eas teatud eluetapid, nagu näiteks lõpetavad õpingud, lähevad tööle või loovad pere.

Teine tähelepanek:

Elu ei ole lineaarne. Erinevad eluetapid kattuvad teineteisega. Inimene võib olla samaaegselt õppur, perepea, töötaja või töö-otsija ja elada vanemate juures. Tegevus samaaegselt mitmes eri valdkonnas on varasemast üldisem. Indiviidi elu lineaarsus väheneb koos sellega, kuidas ühiskonna poolt pakutud garantiid nõrgenevad (nt töökoha püsivus, sotsiaalsed soodustused).

Kolmas tähelepanek:

Traditsioonilised kollektiivsed eeskujud on kaotanud oma tähenduse ja on üldistunud rohkem individuaalsemad arengukaared. Perekonda, abiellu ja töösse puutuvaid plaane ei tehta enam üldiste mallide kohaselt. See mõjutab muu hulgas ka ametnike poolt elluviidavat poliitikat.

2.3. Noorte osalus avalikus tegevuses

Üldiselt tahavad Euroopa noored arendada demokraatiat ja ennekõike olla ise demokraatiat üles ehitamas. Tänapäeval suhtuvad nad kahtlevalt väljakujunenud valitsus-aparaati. Noored tegutsevad varasemast vähem traditsioonilistes poliitilistes ja ühiskondlikes organisatsioonides (parteides, ametühingutes) ja osalevad passiivselt demokraatlikes valimistes. Ka noorsoo-organisatsioonid kannatavad selle olukorra all ja tunnetavad vajadust uuendumiseks. See ei tähenda seda, et noored ei oleks enam ühiskondlikust elust huvitatud, nad tahavad osaleda otsustamisprotsessis, kuid väljaspool praegusi osalemisstruktuure ja meetodeid.

Euroopa noortele tuleb luua võimalus areneda mitmekülgses ühiskonnas solidaarseteks, vastutusvõimelisteks, aktiivseteks ja tolerantseteks kodanikeks. Üks meie ühiskonna olulisemaks väljakutseks on saada noored varasemast enam osalema kohalikus ühiskonnas, omal maal ja ka liidus ning arendada nende tegevust aktiivsete kodanikena.

3. Parlamendiarutelu tulemused

.....

Noored ootavad, et viidaks ellu nende ootustele vastavat poliitikat. Nende meelest kohalikud, rahvuslikud ja liidu avalik tegevus ei ole sageli asjakohane, vaid kaugel nende igapäevastest muredest. Noored nõuavad selle mõtteviisi ja tavade uuendamist ja ennekõike tahavad täielikult osaleda poliitika planeerimises.

.....

4. Uus eesmärk

4.1. Noorsoola

4.1.2. Avatud koordineerimismeetodite rakendamine noorsootöös

Euroopa Komisjon teeb ettepaneku lugeda noorsootöö hulka kuuluvate ks järgmised alad: *noorte osalus, vabatahtlik töö, teavitamine ja nõustamine, ametniku poolt läbiviidav selgitustöö noorsootöö asjades*, üldiselt kõik, mis edendab noorte heaks tehtavat tööd ja selle tunnustamist (*noorsootöö, noorteühingute ja -liitude tegevus, erinevad projektid noorte kodanikuaktiivsuse, integreerumise ja ühisvastutuse edendamiseks*), väljapool muud poliitikat töolistamine, sotsiaal- ja koolituspoliitika. Sääraseid toiminguid peetakse liikmesriikides noorsoopoliitikasse kuuluvaiks.

.....

Osalus peab arendama eelkõige kohalikul tasemel, eriti koolides, mis on selleks hea koht. Lisaks tuleb aktiveerida ka need noored, kes ei kuulu organisatsioonidesse.

.....

Osalusega lahutamatu on noorte **teavitamine**. Kohustus noori informeerida peaks olema esiplaanil. Võimaluse korral peaksid noored ise oma kaaslasi informeerima Euroopa huvidest.

.....

Noorte vabatahtlik töö vastab noorte ja ühiskonna ootustele, kuna see on üks meetod osalemaks ühiskondlikus elus. Samuti on see õppimiskogemus ning töölistamise ja ühiskonda integreerumise seisukohalt tähtis tegur. Vabatahtlikku tööd tuleks arendada avatud koordineerimismeetodi abil järgnevatel aastatel märgatavalt. Eriti liikmesriikide keskel, piirkondlikul ja kohalikul tasemel. Tuleks teha selgeks, kas oleks vaja mõelda noorte vabatahtlike õigusliku ja sotsiaalse kaitse peale. Noorte vabatahtlike tööst saadud positiivsed kogemused on kasulikud toiminguid laiendades. Tähtis on, et vabatahtlikku tööd tunnustatakse ühiskondlikul tasemel vabas vormis õppimiskogemusena. Noorte eurooplaste vabatahtlikku tööd võib laiendada, tehes koostööd vabatahtlikku tööd korraldavate ja toetavate rahvusvaheliste organisatsioonidega. Liikmesriikidel tuleks viivitamatult kõrvaldada takistused noorte vabatahtlikus töös.

Vajalik on **noorsugu puudutavate teadmiste lisamine**. Selleks tuleb Euroopa laiuselt tõsta teadmisi noorte olukorrast. Euroopa komisjon teeb ettepaneku avatud koordineerimismeetodi abil:

- kaardistada ja sisestada võrku tänased noorsugu puudutavad struktuurid ja töö all olevad uurimused liidus, arvestades ka rahvusvaheliste organisatsioonide, nt Euroopa Nõukogu, OECD, ÜRO algatuste ja projektidega.
- rääkida noorsootöö meetoditest kogu Euroopa laiuses.
- tarviduse korral luua uurimisprogramm, mis põhineb eelkõige liikmesriikides tehtud töö ja milles kasutatakse ära Euroopa Liidu kuuenda raamprogrammi uuringu osa poolt pakutud võimalusi.
- luua registritele vajalikud abivahendid, kasutades võimalikult efektiivselt ära tänapäevase euroopa statistikavõrgu poolt pakutud abivahendeid.

4.2. Tähelepanu osutamine noorsoole muus poliitikas

Parlamendiarutelul (*hearing*) käsitleti ka mitmeid muid valdkondi nagu tööhõive, koolitus ja õppimine väljakujunenud struktuurides ja neist väljapool, integreerumine ühiskonda, rassism ja välismaalaste vihkamine, immigratsioon, tarbimine, tervishoid, keskkonna-probleemid, naiste-meeste võrdõiguslikkus. Neis valdkondades vajatakse täidesaatvate ametnike tegevuse tihedat koordineerimist liikmesriikides ja liidus. Liidu poliitikat ja tegevust viiakse ellu liidu asutamislepingu põhjal erinevate kasutuses olevate meetodite abil.

Euroopa Komisjon jälgib, et noori puudutavaid trende võetaks endisest paremini arvesse alati ka muus poliitikas, kui see on vajalik. Seoses sellega võetaks arvesse lisas 1 toodud parlamendiarutelu (*hearing*) tulemused.

Noorsoo asjade eest vastutavatel ministritel tuleb jälgida, et noorte seisukohad võetaks arvesse ka muus rahvuslikus poliitikas ja liidu poliitika täideviimisel.

Euroopa Komisjon näeb, et noori võiks võtta senisest paremini arvesse eelkõige *liikuvuses, töolistamises ja ühiskonda integreerumises*, samuti *rassismi ja muulaste vihkamisse* puutuvates asjades. Samuti tuleb täpsustada põhjalikult *noorte iseseisvumist*.

.....

Sotsiaalne integratsioon

Nii ühistes eesmärkides kui rahvuslikes tegevusplaanides käsitletakse järgmisi eriliselt just noori puudutavaid küsimusi:

- moderniseerida tööturgu nii, et noortel oleks kergem tööturule pääseda
- tagada ressursid ja piisav sissetulek raskustes olevatele noortele, eriti vähemustele, ebakindlates oludes olevatele naistele ja puuetega noortele.
- vähendada koolitamisvõimalustega seotud ebavõrdsust
- arendada võimalust saada heal tasemel teenuseid (elamispind, tervishoid, kultuur, õigussüsteem), eelisarendada probleemseid piirkondi

Rassismi ja välismaalaste vihkamise tõrjumine noorte hulgas

Amsterdami lepingus toetatakse endisest tugevamini kõikvõimaliku diskrimineerimise tõrjumist. Euroopa Liidul on 2 uut direktiivi ja üks tegevusprogramm selle kohta.

Direktiiv 2000/43/EY, mis käsitleb rassist või etnilisest algupärast sõltumatut võrdse kohtlemise põhimõtet.

Direktiiv 2000/78/EY, mis käsitleb võrdset kohtlemist tööelus ja ametis.

Diskrimineerimise vastu võitlemise programm aastateks 2001–2006, mis käsitleb rassismi, etnilise algupära, usu või veendumuste, puude, vanuse, seksuaalse orientatsiooniga seotud diskrimineerimist.

Liidu tasemel tuleks anda eeliskoht rassismi ja välismaalaste viha tõrjumisele kõikides noori puudutavates liidu programmides ja tegevustes. Euroopa rassismi ja välismaalaste viha jälgimiskeskusel peaks olema keskne tähtsus ja kodanikuühiskonna osa sellel alal tuleks toetada. Komisjon loob võrgustiku nende noorsoo-organisatsioonide vahele, kes tõrjuvad aktiivselt rassismi ja välismaalaste vihkamist ning arendavad tolerantsi, eriti nende vähemuste austamist. Eesmärgiks on, et noorsugu osaleks liidu ühises tegevuses ja suundumuses sellel alal.

.....

4.3. Noorsoo programmide kasutamine

Euroopa noorsooprogramm arendab noorte aktiivset osalemist Euroopa Liidu ühinemisel, lisab kultuuridevahelist mõistmist ja toetab põhiõigusi nagu inimõiguste austamine ning rassismi ja välismaalaste viha tõrjumine.

Lisaks arendatakse ettevõtlikkust, algatusvõimet ja loovust, toetatakse vabakoolitamise tunnustamist ja lisatakse koostööd noorsootöö alal tegutsevate inimeste vahel.

Ka kandidaatmaad võivad programmis osaleda.

Eelpool mainitud toiminguid arendatakse noorsootöö programmis Valge Raamatu ettepanekute kohaselt. Lisaks looaks rassismi ja välismaalaste viha tõrjumiseks interneti-foorum, mis on mõeldud noortele ja kus noored võimaluse korral ka ise vastavad.

.....

LISA 1

PARLAMENDIARUTELU (*HEARING*) TULEMUSED

2.2. Parlamendiarutelu käigus tehtud ettepanekud koolides ja kõrgkoolides

kohalikul, piirkondlikul ja rahvuslikul tasemel

- Õpetaja ja õpilase vahelist suhet tuleb muuta, tuleb rõhutada õpilasekeskset lähenemisviisi ja õpetaja paindlikku ülesannet õppimisprotsessi toetajana.
- Ligipääs haridusele ja koolitusele tuleb tagada kõigile noortele. Noorte vajadustele kohandatud isikupärane lähenemisviis õppimisele eeldab paindlikku juhtimist ja nõuandeid, ka vajadustele vastavaid infosüsteeme. Koolitussüsteemis tuleb arvesse võtta erinevaid elustiile, need peavad pakkuma võimalusi eri tegevuste ja rollide ühendamiseks.
- Koolitusvõimaluste kvaliteeti ja tähendust tuleb tõsta. Vajatakse endisest laiemat kohanemist tänapäeva tõelisuse ja ühiskonnaga, see tähendab kõigi asjassepuutujate poolt paindlikkust.
- Kõigis koolides peaks olema interneti kasutamise võimalus, millega tuleb liita andmete levitussüsteem(infosüsteem) efektiivsete õppevahendite loomiseks.
- õpetajate koolitust tuleks arendada, süvendades põhilisi infotehnika oskusi ja andes nõu kriitilise infotehnoloogia kasutamiseks.
- Koolidele tuleb anda võimalus parandada võõrkeelte õpetust ja õppimisvõimalusi ning osaleda õpilaste ja õpetajate vahetusprogrammides.
- Koolide ja kõrgkoolide tuleb lisada majanduslikku tuge, et parandada nende efektiivsust ja võimaldada endisest rohkem investeerida nende inimressurssidesse.
- õpetuse/koolituse tavadid ja põhimõtteid tuleb uuendada (õpetajate täiendkoolitus, klassikomplektide vähendamine, teoreetilise ja praktilise õppe ühendamine, interaktiivne lähenemine).
- õpetusplaanidesse tuleb lisada aineid, mis valmistaks noori ette ettevõtlu seks ja oma aktiivsusel põhinevaks aktiivsuseks.

.....

3.2. ettepanekud sotsiaalse integratsiooni alal

rahvuslikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil

- 1) noorte ligipääs ressurssidele, õigustele ja teenustele:
 - korralik ja tervislik korter
 - asjakohane tervishoid
 - muud avalikud ja privaatsed teenused, nt õigussüsteemi, kultuuri, spordi ja vaba -aja alal
 - sotsiaalsetes ja majanduslikes raskustes olevate noorte eriliste vajaduste jaoks kohandatakse ligipääs vajalikele ressurssidele, õigustele ja teenustele.
 - pakutakse "teine võimalus" nendele noortele, kes jätavad pooleli neile kohandatud programmid (nt rehabilitatsioon ja ametikoolitus).

- 2) arendatakse lähenemisviise, mis hoiavad ära noorte sotsiaalse tõrjutuse väga varasel etapil:
 - keskendutakse isiklikele vajadustele inimlähedasema lähenemisviisi abil
 - osutatakse erilist tähelepanu noorte vajadustele kohalikul ja piirkondlikul tase mel, muu hulgas tervisekeskustes, nõustamisteenustes, kultuurialal, spordis, päeva-hoius, elamispinna ja transpordi asjus ning eriti sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele noortele (noored üksikvanemad)
 - parandatakse etniliste vähemuste sotsiaalset osalust
 - laiendatakse tülide lahendamismeetodeid sotsiaaltöötajate abil
 - tagatakse, et töötajad, sotsiaalseid õigusi ja sotsiaalset kaitset puudutavad tegevusliinid viiakse kavakindlalt ellu.

- 3) uuendatakse sotsiaalturvasüsteemi ja sotsiaalseadustikku:
 - kindlustatakse sugupõlvade vaheline ühine vastutus pensionisüsteemides
 - kõrvaldatakse sotsiaalturvasüsteemides (nt naisi, puudega noori, etnilisi vähemusi puudutav) diskrimineerimine
 - võetakse arvesse noorte ja eriti nõrgal positsioonil olevate noorte vajadused sotsiaalseadustikus, nt ebakindlad töölepingud, paindlik tööaeg, võrdne palgataase, tööõnnetused ja noorte perede lastehoiu võimalused
 - anda noortele infot nende õigustest ja sotsiaalkaitsest

4. Noorusaja parim kasutus

4.1. Tulemuste analüüs

Heaolusüsteemid ja tervishoiuteenused peaksid põhimõtteliselt olema kõigile kättesaadavad võrdsetel tingimustel, kedagi diskrimineerimata. See tähendab, et nõrgemas positsioonis olevate eriolukord tuleb võtta tähelepanu alla. Noored, kellel on füüsiline või vaimne puue, elavad tihti kehvades sotsiaalsetes ja majanduslikes tingimustes. Ratastooli kasutajatel on raske pääseda kultuuriüritustele. Osad puuetega noored ei ole võimelised kasutama interneti ja osa kannatavad ebatäiuslike spordiorganisatsioonide tõttu. Samuti on ka nende oma tugirühmade sotsiaalne aktsepteerimine ja toetus tihti väga piiratud.

Noored on huvitatud saama lisainfot kõigil tervisesse, isiku arendamisse, tarbekaupadesse ja keskkonda puutuvatel teemadel. Sellist infot tuleks jagada koolides, noorsootöös, nõuandlates ja infokandjates. Tervishoiuteenused peaksid olema tasuta ja kõigile kättesaadavad.

Erilise noorte tervishoiusüsteemi loomist peetakse vältimatuks.

Noored peavad seksuaalsust tähtsaks osaks oma heaolus ja isiklikus iseseisvuses. Nad tunnevad, et vajavad rohkem infot seksuaalsuse kohta, eriti seksuaalkasvatases, rasedusest hoidumisest ja suguhaiguste alal. Infot tuleks jagada nii koolides kui väljaspool kooli, nt noorsoo organisatsioonides või vaba-aja ja sporditegevuses.

Noored rõhutavad kultuuritegevuse kõikide viiside tähendust oma heaolule ja isiksuse arenemisele. Nad teevad ettepanekuid muutusteks koolide õppeplaanides, ebaametlikes koolitusviisides ja ametlikes kultuuriprogrammides. Noored näevad, et noortekultuuri õpetus on efektiivne vahend infoühiskonna arenemiseks vajalike sotsiaalsete oskuste arendamiseks.

Noored näevad, et infotulv ja selle kaubanduslikkus/kommertslikkus võivad ohustada nende kultuuriidentiteeti. Noored tunnevad, et nad on kommertslikke jõudude sihtgrupp, kelle tarbimisharjumusi üritatakse mõjutada. See võib viia olukorrani, kus juba varajases nooruses on juba ahvatlus hakata teenima raha, olles innustatud turupoolt esitatud stereotüüpsetest rollimallidest.

Noorte ja täiskasvanute kultuuriipiirid on muutumas ebaselgemaks, selle kõrval sünnib uusi muutuvaid kultuure, mis on kombineeritud noorsookultuurid. Uued kultuurimallid tunduvad olevat vähem vanusega seotud. Aga siiski on tähtis, et noortel on võimalik muuta ja väljendada oma kultuuri.

5. Väärtustel põhinev Euroopa

5.1. Tulemuste analüüs

rassismi ja välismaalaste viha mahasurumine

Võitlus rassismi ja välismaalaste viha vastu on kahe osaline: ühelt poolt on ta ennetav, teiselt poolt hoitakse null-tolerantsi kõikvõimaliku äärmusliku käitumise suhtes.

Üldiselt võttes on noored teistele avatud, teadlikud rassismiprobleemist ja valmis kaasa aitama rassismi väljasurumisele. Samas tunnevad nad ennast ikkagi mõjutatavaks kõikvõimalike manipuleerimiskatsete poolt.

Poliitilist tegevust tuleks arendada järgmiste põhimõtete kohaselt:

- 1) koolitus, töölistamine ja sotsiaalne integratsioon on eeldusteks rassismi ja muulaste viha ennetamisel
- 2) noorte, ennekõike vähemuse ja kohaliku tasandi esindajate osalemine, samuti mitte-ametlik koolitus on eriti efektiivsed vahendid
- 3) noortelt noortele toimuv info jagamine on selle alal parim meetod noorte valvsuse tõstmiseks/informeerimiseks
- 4) võrgustike toetamine kõigil tasanditel ja uute infokanalite arendamine nende sees on sobivaks vahendiks edasiseks tegevuseks.

.....

vabatahtlik töö

Vabatahtlik töö on sama-aegselt sotsiaalse integratsiooni meetod ja arendav kogemus. See on sotsiaalset integratsiooni mõjutav tegur, mille abil võib väga konkreetselt tõrjuda eelarvamusi. See on maailma laiune võimalus, mis peaks olema kõigile avatud.

5.2. Ettepanekud

.....

Põhiväärtuste kaitsmine ja inimõiguste järgimine

kohalikul, rahvuslikul ja regionaalne tasand

- Arendada rahvuslikku seadusandlust homoseksualistidele positiivsemas suunas, liites sinna abieluõiguse ja samalaadse adopteerimisõiguse, mis on ka heteropaaridel.
- käsitleda koolides avatult neid ühiskondlikke ja käitumisviisi muutusi puudutavaid küsimusi. Valmistada ette kõiki seksuaalsuse viise puudutavaid seksuaal kasvatuskursusi
- arendada "maailma koolitust" ning kõikihõlmavat ja kohustuslikku inimõiguskoolitust
- korraldada eriline professionaalne koolitus õpetajatele, politseinikele ja ametnikele.

rassismi ja välismaalaste viha tõrjumine kohalikul tasemel

- 1) võtta teema esmatähtsaks eesmärgiks rahvuslikus noorsootöös
- 2) toetada ja innustada kohalikku tegevust kohalike projektidega, mis arendavad ühisvastutust ja vastutustunnet. Koos sellega tuleb toetada noorsoo-organisatsioonide tööd ja kaasata nad tegevusse.
- 3) arendada noorsoo asjade nõukogus mais 2001 esitatud avaliku otsuse põhjal rassismi ja välismaalaste viha õhutava info (eriti interneti kaudu toimuv) avaldamist ja jagamist puudutavate seaduste ühist mõistmist
- 4) kaasata toimingusse ja koostöösse ettevõtjad, teha neile selgitustööd mitmekesisuse edendamiseks.
- 5) võitlus rassismi ja välismaalaste vihkamise vastu peaks olema keskpunktiks üld- ja kutsehariduses: võõrkeelte õpetus, aga ka koolitus emakeeles vähemustele ja immigrantidele; õppejõudude täiendõpe teemadel kultuuriline mitmekesisus ja sugude küsimus; vähemuste ja immigrantide integratsioon haridussüsteemi; parem arusaam mitte-formaalsest õppimisest.

kõikidel tasanditel

- 1) kutsutakse üles kõikide tasemete otsustajaid kasutama endisest rohkem kohalikke projekte, mille abil saadakse lähikontakt noortega.
- 2) avaliku teenistuse ametnikel ja institutsioonidel tuleks muganduda ühiskonna mitmekesisusega ja vähemused peaksid seal asjakohaselt esindatud olema.
- 3) lihtsustatakse info saamist ja jagamist ning toetatakse projekte ja algatusi eriti kohalikul tasemel ja firmades, tööelus ning kultuuri ja kunstielus.
- 4) Toetatakse võrgustumist kõikidel tasanditel ja korraldatakse nende eri toimikondade/ametkondade vahelist infojagamist.

.....

Riikidevaheline liikumine kohalikul, rahvuslikul ja regionaalsel tasandil

viiakse täide tegevusplaan 2000/C371/03 ja rahvusvahelise liikuvuse kohta antud soovitus KOM(1999)708-C5-0052/2000-2000/0021(COD)

- kontrollitakse, et noorte liikuvust ei piirataks mingil etapil ja et liikuvust kasutavad isikud saaksid samad soodustused kui nende riikide kodanikud, kus nad liiguvad. Nt soodustused ühistranspordis, elamistoetus ja tervishoid.
- Laiendatakse bilateraalseid vahetusprogramme, mis moodustavad selleteemalise ühistöö poliitika keskpunkti. Bilateraalne vahetus täiendab noorsoo programmi YOUTH multilateraalset vahetust.
- Kuna kohalik liikuvus on sageli parim hüppelaud rahvusvahelisse liikuvusse, võrgustatakse kohaliku taseme eri osalejad 2 tegevusliini kohaselt:
 - a) lisada maa ja linna vahelist liikuvust,
 - b) luua "partnerlus liikuvuse jaoks" kohalike organisatsioonide, sotsiaalpartnerite, ettevõtjate ja erinevate rahvusorganisatsioonide vahel.
- toetada nende isikute (ennekõike keeleoskust puudutavat) koolitust, kes vastutavad sellise vahetustegevuse eest, nt kõrgkoolides, liitudes ja valitsusasutustes. Nende poolt saadud toetusest ja kogemuste jagamisest teistele sõltub liikuvuses toimuv areng lähiaastatel. Tuleb lisada ka õpetajate liikuvust. Nt tuleb igale keeleõpetajale anda aastaks 2006 võimalus osaleda selles liikuvusprogrammis.
- liikuvusprojektide kvaliteeti tuleb edasi parandada ja tuleb kindlustada, et noor on sõltumatu oma liikuvusperioodi ajal (info juhtimise, keelelise ja kultuurilise ettevalmistuse kvaliteet ja majanduslik toetus).

- liita Euroopa dimensiooni integratsioon ja interkultuuralne õppeprotsess iga noore üld- ja kutseharidusse nii koolis kui mitte-ametlikus, koolivälises õppimises. Nii lihtsustatakse füüsilist liikumist.
- transpordipoliitika planeerimisel võtta arvesse noor elanikkond

.....

vabatahtlik töö rahvuslikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil

- arendada järgneva aastakümne ajal oluliselt noorte vabatahtlikku tööd kõigil tegevus- tasanditel (kohalikul, piirkondliku, rahvuslikul ja piirkondlikul tasandil).
- arendada igasse liikmesriiki mingisugune vabatahtlik teenistus, luua vajalikud organisatsioonid, lisada vastuvõtukohtade hulka, ja kindlustada nende rahastus. Maakondadel, piirkondadel, liitudel ja noorsoo-organisatsioonidel peaks siin olema oluline osa. Noortele tuleb anda võimalus jagada kogemusi ja osaleda vabatahtliku teenistuse määratlemisel ja elluviimisel.
- luua rahvuslik noori ja vabatahtlikke puudutav seadusandlus, mis võib sisalduda laiemal seadustegrupil. Selles seadusandluses tuleks määrata vabatahtlike töötegijate õigused ja kohustused, mille abil kergendatakse vabatahtliku töö arendamist ja tagatakse noorte sotsiaalne kaitse.
- anda tööandjatele infot vabatahtlike töösse puutuvatest vajaminevatest teadmistest ja oskustest (muu hulgas algatusvõime, enesekindlus, meeskonnatöö oskused).
- tõmmata noored kaasa vabatahtliku töö plaanimisse ja arendamisse.

III Eesti Vabariik

3.1. NORMATIIVAKTID

3.1.1. 2002. a. Riiklik Õppekava

§ 3. Riikliku õppekava lähtealus

- (2) Eesti kool seisab eesti rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu eest, toetab Eestis elavate rahvusvähemuste kultuurilist identiteeti, Eestis elavate rahvaste vastastikust mõistmist ja koostööd ning arvestab Eesti suundumust integreeruda Euroopas.
- 5) elukestev õpe võimaldab üksikisikul ja ühiskonnal väärikalt toime tulla kiiretest ja vastuolulistest arengutest tulenevate väljakutsetega;
- 6) üldhariduslik õpe toetab kodanikuühiskonna arengut.

Paragrahv 4. Kooli õppe- ja kasvatuseesmärgid.

Kooli õppe- ja kasvatuse üldeesmärk on isiksuse kujunemine, kes:

- 1) suhtub heasoovlikult kaasinimestesse, austab nende vabadust ja väärikust;
- 2) soovib ja oskab teha konstruktiivset koostööd;
- 3) toetab aktiivselt ühiskonna demokraatlikku arengut;
- 4) austab ja järgib seadusi, on teadlik oma kodanikukohustustest ja –vastutusest;
- 5) tunneb end oma rahva liikmena, kodanikuna, tunneb end seotuna Euroopa ja kogu inimkonnaga;
- 6) tunneb ja austab oma rahva kultuuri, omab ettekujutust ja teadmisi maailma eri rahvaste kultuuridest, suhtub neisse eelarvamustevabalt ning lugupidavalt;
- 7) hoiab loodust, elab ja tegutseb keskkonda ning loodusressursse säästes;
- 8) usaldab ennast, on väärikas ja enesekriitiline;
- 9) tunneb end vastutavana oma elukäigu eest;
- 10) juhindub oma valikutes ja tegudes eetika alusväärtustest: inimelu pühadus, vägi-vallast hoidumine, vabadus, õiglus, ausus, vastutus;
- 11) on tundlik esteetiliste väärtuste suhtes, kujundab oma ilumeelt;
- 12) väärtustab terveid eluviise, arendab oma vaimu ja keha;
- 13) mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt, on avatud edasiarendamisele;
- 14) püüab mõista asjade tähendust, nähtuste põhjusi ja seoseid, on motiveeritud õppima ja oskab õppida;
- 15) tuleb toime muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas;
- 16) mõistab töö vajalikkust inimeste ja ühiskonna arengus; on valmis otsima endale sobivat tööd.

§ 5. Riikliku õppekava põhimõtted

- 4) õppesisus on esindatud inimkonna, Euroopa, Eesti, sh Eestis elavate rahvusvähemuste kultuur;

§ 10. Õpetuse integratsiooni alused

- (4) Õppekava kohustuslikud läbivad teemad on:
 - 1) keskkond ja säästev areng;
 - 2) tööalane karjäär ja selle kujundamine;

- 3) infotehnoloogia ning meedia;
- 4) turvalisus.

§ 19. II kooliastmel taotletavad üldpädevused

II kooliastme lõpuks õpilane:

- 4) on seaduskuulekas, järgib ühiselu norme;
- 6) suhtub inimestesse eelarvamusteta; seisab iseenese ja teiste väärkuse eest, hoidub vägivallast;
- 8) tunnetab end oma rahvuse liikmena, oma riigi kodanikuna;
- 9) suhtub lugupidavalt teistesse rahvastesse ja nende kultuuridesse;

Paragrahv 22. III kooliastmel taotletavad üldpädevused.

- 3) on oma riigi lojaalne kodanik, omab põhiteadmisi ühiskonnast ning riiklusest, nende toimimisest, kodanikuõigustest ja -kohustustest; teab, et seaduste mittetundmine ei vabanda õiguserikkumist;
- 4) austab väärkust ja inimõigusi, hoidub vägivallast, oskab sellele vastu seista;
- 5) väärtustab maailma kultuurilist mitmekesisust, oma rahvust ja kultuuri teiste rahvuste ning kultuuride seas;

Paragrahv 25. Gümnaasiumis taotletavad üldpädevused.

- 3) on seadusekuulekas, käitub väärkalt, järgib inimõigusi ja Eesti Vabariigi seadusi;
- 4) on kujundanud oma kodanikupositsiooni, tunnetab end dialoogivõimelise ühiskonna-liikmena Eesti, Euroopa ja globaalses kontekstis;
- 10) väärtustab oma rahvuskultuuri, näeb seda Euroopa ja teiste rahvaste kultuuri kontekstis.

Paragrahv 26. Kooliõppekava koostamise alused.

- 7) Kooliõppekava ülesanne on toetada kõigi õpilaste integreerumist Eesti ühiskonnas, arvates nende erivajadusi, päritoluma kultuuritraditsioone ning õpilaste rahvuslikku identiteeti.

AJALOO ÕPPEKAVA

LISA 15

2. Põhikooli õppe-eesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- õpib tundma oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu süstemaatiliselt, Euroopa ja maailma ajalugu nii ülevaatlilikult kui ka vastavat ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja protsesside kaudu;
- hakkab tunnustama inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, õpib oma arvamust kujundama ja põhjendama, oma tegevust analüüsima ja hindama, oma eksimusi nägema ja korrigeerima;
- määratleb end oma rahvuse liikmena.

6. klassi lõpetaja:

- oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase: aeg, muinasaeg, vana-aeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr;
- tunneb mõnda olulist sündmust kodukoha ja Eesti ajaloost, seostab neid omavahel;

- tunneb ühiskonna üldist arengut muinas- ja vana-ajal, toob ajajärkude iseloomustamiseks näiteid;
- mõistab vana-aja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos, esitab näiteid erinevatest kultuurivaldkondadest;
- mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (nt kirjeldab mõnda sündmust);
- teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab töötada lihtsamate allikatega;
- püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi, aru saada nende inimeste elulaadist ja tegevusmotiividest;
- väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab koostada kava, kasutab ajalookaarti.

3. peatükk

AJALOO AINEKAVA 7.–9. KLASSILE

3. Õpitulemused

Põhikooli lõpetaja:

- on omandanud maailma ajaloosündmuste kronoloogilise raamistiku, suudab asetada sinna uut informatsiooni, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- mõistab eri ajastute ajaloosündmuste, iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid, kultuurinähtusi;
- teab Eesti ühiskonna arengujärke, oskab neid suhestada kodukoha, naabermaade ja Euroopa ning maailma ajalooga, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- oskab leida ajaloosündmuste ja -nähtuste sarnasusi ja erinevusi, põhjusi ja tagajärgi;
- saab aru, et ajaloosündmusi võib alati mitmeti tõlgendada;
- töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid;
- põhjendab oma seisukohti nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab anda hinnangut, osaleb diskussioonis;
- töötab kaardiga, suudab ise koostada lihtsamaid skeeme ja andmekaarte;
- oskab koostada ajalooalast referaati ja lühiuurimust;
- oskab end asetada minevikus elanud inimese olukorda.

4. peatükk

AJALOO AINEKAVA GÜMNAASIUMILE

1. Gümnaasiumi õppe-eesmärgid

Gümnaasiumi ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- õpib ennast suhestama kodukoha, Eestimaa, Euroopa ja maailmaga;
- õpib ajalooteavet leidma, tõlgendama, üldistama, hindama, talletama ja edastama;
- õpib mõistma ja hindama kaasaja sündmusi Eestis ja maailmas ajaloolises taustsüsteemis;
- õpib fakte ja nähtusi seostama, tunnetama ajalookäigu terviklikkust;
- mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna probleeme, tunneb vastutust nende lahendamise eest;
- õpib analüüsima ja hindama ajaloosündmusi ja -protsesse;
- õpib osalema diskussioonis, kaitsma argumenteeritult oma seisukohta, väitlema;
- õpib ajalooallikast tõendusmaterjali leidma sündmuse, probleemi, küsimuse vms kohta ja otsustama selle usaldusväärsuse üle;

- õpib kasutama erinevaid teabeallikaid eesmärgipäraselt ja kriitiliselt;
- õpib kriitiliselt analüüsima massiteavet.

4. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- oskab rekonstrueerida minevikus elanud inimeste elu, vaadelda maailma nende pilgu läbi;
- oskab leida, selekteerida, refereerida, analüüsida ja kriitiliselt hinnata erinevaid ajaloo- allikaid ja seisukohti;
- oskab analüüsida massiteavet;
- oskab esitada teabetöötuse tulemusi suuliselt, visuaalselt, kirjalikult; koostada teese ja uurimusi, kirjutada ajaloo teemalisi arutlusi; osaleda ajaloodiskussioonides, töötada kaardiga;
- mõistab ja teab ajalooliste ajastute põhisisu ning vaimulaadi;
- tunneb maailma olulisemaid kultuurisaavutusi, mõistab kultuuri järjepidevust;
- tunneb Eesti ajalugu ja selle seoseid teiste Läänemeremaade ning Euroopa ja maailma ajalooga;
- mõistab ühiskonnas toimunud muutusi, ajaloolise arengu järjepidevust.

ÜHISKONNAÕPETUS

LISA 17

ÜLDALUSED

- 1.3. Ühiskonnaõpetus on kontsentriiline õppeaine, millel on poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon.
- 1.4. Kogu aine tsükli vältel rõhutatakse vajadust kujundada õpilastel:
 - ühiskondlike protsesside toimemehhanismide mõistmine;
 - hoiak, et ühiskonna elu puudutavates küsimustes isikliku argumenteeritud seisukoha omamine on vajalik;
 - ühiskonnaelus osalemise oskused ja valmidus, kodanikuosaluse tähenduse ja vajalikkuse mõistmine.
- 1.6. Õppesisu ja -meetodite valikul arvestab ühiskonnaõpetus eakohasuse printsiipi, Eesti ühiskonna arengut, rahvusvahelisi printsiipe, spetsiifilisi integratsiooni- küsimusi ning nende lahendamise riiklikke prioriteete;
- 1.7. Eesmärkide saavutamisel nähakse ühiskonnaõpetuse kui pedagoogilise protsessi komponentidena: teadmiste vahendamist poliitilistest ja majandusteooriatest, -süsteemidest, -struktuuridest ning protsessidest, inimestevahelisest suhtlemisest, rahvusvahelisest elust demokraatlike tõekspidamiste kujundamist nagu õiglus, võrdsus, vastutustunne, vabadus, mitmekesisus, tolerantsus ja privaatsus;

intellektuaalsete oskuste kujundamist: oskus koguda teavet, õppida, langetada otsuseid, vaadelda probleeme ja olukordi erinevatelt positsioonidelt;

osalusoskuste kujundamist: omandatud teadmisi, tõekspidamisi ja mõtlemisoskust kasutatakse selleks, et olla kootöövõimeline, määratleda enda kuuluvus mingisse rühma, olla kompromissivõimeline ja salliv, tulla toime erinevates elusituatsioonides;

kodanikuosaluseks valmisoleku kujundamist: informeeritus ümbritsevas elus toimuvast, oma seisukoha kujundamine, oskus ja tahe olukorrale vastavalt käituda.

- 1.8. Ühiskonnaõpetuse protsess ja resultaat ongi see, et iga õpilane jõuab koda nikuosaluseni, toetudes teadmistel ja isiklikel tõekspidamistel rajanevatele intellektuaalsetele ja osalusoskustele. Õpetaja ülesanne on õppetöö vastav metoodiline ja didaktiline korraldamine.

2. Põhikooli õppe-eesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- väärtustab demokraatia põhimõtteid ning inim- ja kodanikuõigusi;
- õpib tundma riiki ning selle toimimist;
- õpib tundma inimese ja ühiskonna vastastikuseid suhteid;
- õpib tundma Eesti Vabariigi riiklik-poliitilist korraldust,
- õpib tundma Eesti Vabariigi põhiseadust ja "Kodakondsuse seadust", "Inimõiguste ülddeklaratsiooni", "Lapse õiguste konventsiooni";
- omandab teadmisi ühiskonna valitsemisest;
- omandab majandusliku mõtlemise alused, oskuse toimida turumajanduse tingimustes;
- teadvustab seaduste vajalikkuse inimeste ühiselu ja tegevuse korraldamisel ning nende täitmise tähtsuse;
- teadvustab õiguste ja kohustuste vastastikuse seose ning vastutustunde vajalikkuse;
- omandab oskuse koguda vajalikku teavet ning seda süstematiseerida ja hinnata;
- omandab ühiskonna-alase kriitilise mõtlemise ja analüüsioskuse alused;
- õpib langetama põhjendatud otsuseid;
- kujundab oma poliitilist kultuuri ning omandab aineõpetuse kaudu tutvustatavaid sotsiaalse käitumise oskusi;
- omandab ainealase terminoloogia ning oskuse sellega opereerida;
- suudab end eakohaselt ühiskonnaliikmena identifitseerida ning väärtustab Eesti kodakondsust.

2. peatükk

4. Ühiskonnaõpetuse ainekava 4.–6. klassile

- 2.1. Kellest koosneb ühiskond. Lapsed ja täiskasvanud. Mehed ja naised. Erinevatest rahvustest inimesed. Erinevate huvide ja vajadustega inimesed. Õigus erineda. Tolerantsus....

3.1.2.1997. a. Riiklik Õppekava

II. ÕPPE- JA KASVATUSTÖÖ ÜLDEESMÄRGID

1. Eesti kool seisab eesti rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu eest ning samas arvestab ka Eesti ühiskonna suundumust integreeruda Euroopaga. Õpetamine ja kasvatamine lähtub humanismi ja demokraatia põhimõtetest, austusest inimese ja seaduse vastu. Haridus peab silmas tänapäeva olulisi märksõnu: pidev muutumine, pidevõpe, infotulv, kiire, aga säästlik areng, konkurentsivõime, integratsioon.
2. Üldhariduskooli põhiülesanne on aidata kujuneda isiksusel, kes tuleb toime oma elu ja tööga, arendab ennast ja aitab kaasa ühiskonna arengule, määratleb end oma rahva liikmena, kodanikuna, kaasvastutajana Euroopa ja maailma tuleviku eest, kes

.....

- peab lugu enesest ja kaasinimestest, oma ja teiste rahvaste kultuurist;
 - armastab isamaad;
 - järgib õigusnorme ja demokraatia põhimõtteid;
 - lähtub üldinimlikest kõlbelistest arusaamadest, hindab ilu ja headust;

.....

III. ÕPPEKAVA PÕHIMÕTTED

1. Riikliku õppekava üldosa ja ainekavade koostamisel on silmas peetud põhimõtteid, mis järgivad ülalloeletud hariduse üldeesmärke, üldtunnustatud demokraatlikke ja õigusriigile omaseid suundumusi. Õppekava põhimõtted on aluseks koolidele oma õppekavade koostamisel ja piirkondliku koostöö kujundamisel.

1) Humanism ja demokraatia

Humanistlikud ning demokraatlikud suhted koolis on oluline eeldus, et kujuneks ja säiliks demokraatlik ühiskond, kus austatakse inimest ja seadust.

Koolis õpitakse tundma käibivaid seadusi, norme ja reegleid, mõistma nende tähtsust ja tähendust.

Omavahelistes suhetes väärtustatakse sallivus teistsugususe suhtes ning vägivallast hoidumine. Kujundatakse koostöösuhteid, õpitakse märkama ja mõistma kaaslaste erivajadusi.

3) Isamaalisus ja rahvusvaheliskus

Riiklik õppekava väärtustab nii eesti rahvusteadvuse, kultuuri ja traditsioonid, Eesti riigi kui ka Eestis elavate teiste rahvuste identiteedipüüdlused ja omakultuuri viljelemise,

Eesti avatuse Euroopale ja maailmale: rahvusvahelise suhtluse, kultuurivahetuse, olemise ühena maailma rahvastest; kõikide rahvaste kultuuri ja eripära, õiguse olla oma moodi.

6) Tasakaalustus ja integratiivsus

Õppekava on koostatud nii, et hõlmatud oleksid kõik tähtsad elualdkonnad. Õpetuse sisu valikul arvestatakse rahvuskultuuri, Euroopa ja maailmakultuuri; õppija kogemusi, igapäevast toimetulekut ja tulevikuvajadusi ning teoreetilise ja praktilise tegevuse tasakaalu. Peetakse silmas ka klassi- ja koolivälise tegevuse võimalusi, sest olulise osa oma päevast veedavad õpilased väljaspool kooli.

VIII. KOOLI ÕPPEKAVA

- 1) Muukeelses koolis on kooli õppekaval lisaroll – kaasa aidata õpilaste päritolumaa kultuuritraditsioonide säilimisele, toetada nende rahvusliku identiteedi tunnet.

3.1.3. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus

Paragrahv 31. Õpilasel on õigus:

- 1) valida oma huvidele ja võimetele vastav kool, valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires või õppida individuaalõppekava järgi haridusministri määrusega kehtestatud korras; [18.03.1997; 10.02.1999]
(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 – RT I 1996, 49, 953)
- 2) moodustada koolis õpilasesindus, samuti moodustada ühinguid, klubisid, stuudioid ja ringe, mille sihid ja tegevus ei ole vastuolus kooli ja kodu kasvatustaotlustega; [10.02.1999]
- 3) osaleda valitud õpilasesindajate kaudu koolielu probleemide lahendamises, gümnaasiumiõpilastel olla valitud kooli hoolekogusse;
- 4) kasutada klassivälises tegevuses tasuta oma kooli rajatisi, ruume, raamatukogu, õppe-, spordi-, tehnilisi jm. vahendeid;
- 5) saada ettenähtud korras ainelist abi selleks eraldatud summadest või fondidest;
- 6) saada sõidu- ja muid soodustusi Vabariigi Valitsuse ja kohaliku omavalitsuse volikogu poolt kehtestatud ulatuses ja korras;
- 7) saada koolist teavet koolikorralduse ja õpilase õiguste kohta, samuti esmast teavet õppimisvõimaluste kohta;
- 8) pöörduda oma õiguste kaitseks Haridusministeeriumi, maavanema või lastekaitseorganisatsioonide poole. [10.02.1999]

Paragrahv 311. [10.02.1999]

- (1) Õpilasmavalitsus on õpilaste õigus kooskõlas seadusega iseseisvalt otsustada ja korraldada õpilaselu küsimusi, lähtudes õpilaste huvidest, vajadustest, õigustest ja kohustustest.
- (2) Õpilasmavalitsuse teostamiseks on õpilaskonnal õigus valida õpilasesindus, kes esindab õpilaskonda koolisisestes suhetes ning suhetes rahvuslike ja rahvusvaheliste organisatsioonide, asutuste ja isikutega.
- (3) Õpilasesinduse ülesanded ja valimise korra sätestab õpilasesinduse põhimäärus, mille kiidab heaks kooli hoolekogu (nõukogu) ning kinnitab direktor.
- (4) Õpilaskonnal on õigus:
 - 1) moodustada teiste õpilaskondadega liite ja organisatsioone õigusaktides sätestatud alustel ja korras;
 - 2) astuda vastavate rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks või arendada nendega koostööd;
 - 3) otsustada ja korraldada kõiki muid õpilaselu küsimusi, mis seaduse ja seaduse alusel antud õigusakti kohaselt kuuluvad õpilaskonna pädevusse ning mis ei ole samadel alustel antud kellegi teise otsustada ja korraldada.

Paragrahv 33.

Õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda kooli hoolekogu ja kooli üle riiklikku järelevalvet teostava ametiisiku poole.

3.1.4. Õpetajate koolituse raamnõuded

Vabariigi Valitsuse määrus

§ 18. Õpetaja üldpädevusnõuded

Õpetaja üldpädevusnõuded on:

1. aine- või erialane ja didaktiline pädevus;
2. oskus kujundada turvalist õpikeskkonda ja arendada õppekava, aidata kaasa õppijate ning õpetajate üksteist toetavate töösuhete kujunemisele;
3. oskus leida õppeainetevahelisi seoseid ja realiseerida õppeainetevahelise integratsiooni võimalusi, teha koostööd teiste õpetajatega;
4. oskus juhtida õppe- ja kasvatustööd, sealhulgas heterogeenses rühmas, ning nõustada õppijaid ja nende lähedasi;
5. teadmised mitmekultuurilise õpikeskkonna probleemidest ja nende lahendamisviisidest;
6. oskus kasutada erineva ettevalmistuse, taseme ja vajadustega õppijatele sobivaid õppe- ja hindamismeetodeid;
7. suutlikkus märgata arenguhälbeid, sotsiaalseid hälbeid ja väärkohtlemist ning neile adekvaatselt reageerida;
8. oskus kujundada inimvõimete ja -toimingute kohast – ergonoomilist õpikeskkonda;
9. suhtlus- ja eneseväljendusoskus, eesti keele ja võõrkeelte oskus ning oskus kasutada kaasaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalusi;
10. valmidus suunata õppijaid osalema ühisseisukohtade kujundamises ning esindama ennast, õppeasutust ja õppurkonda;
11. valmidus meeskonnatöökaks ja edasiseks professionaalseks arenguks.

6. peatükk

ÕPETAJA ERIPÄDEVUSNÕUDED

§ 20. Klassiõpetaja ja põhikooli aineõpetaja

- (1) Klassiõpetaja ja põhikooli aineõpetaja on võimelised:
 - 1) kujundama õppimiseks, vaimseks, kehaliseks, sotsiaalseks, emotsionaalseks ja kõlbelseks arenguks soodsa keskkonna, seda ka individuaalsete arengu erinevuste ja –kriiside korral;
 - 2) teadvustama õpilast kui õppijat, tegema koostööd teiste õpetajate, kodude ja piirkonna teiste asutuste ning täiskasvanutega, järgides õppeasutuse, õppe rühma õppekasvatustaotlusi;
 - 3) kujundama õpilasel vajalikud õpioskused ja toetama nende edasist arengut ja individuaalsete õpistiilide kujunemist;
 - 4) seostama õppe- ja kasvatustegevust kodukoha, selle looduse, igapäeva elu ja ümbritseva keskkonnaga, sealhulgas liikluskultuuri kujundamisega;
 - 5) juhendama õpilast õppeainega tegelemisel, käsiraamatute, Interneti jt allikmaterjalide kasutamisel ning iseseisval tööil;
 - 6) olema õpilase usaldus- ja kontaktisikuks suhetes täiskasvanute maailmaga.
- (2) Klassiõpetaja on lisaks lõikes 1 sätestatud eripädevusnõuetele võimeline õpetama 1.–6. klassis põhiliselt kõiki õppeaineid oma klassis.
- (3) Põhikooli aineõpetaja on lisaks lõikes 1 sätestatud eripädevusnõuetele võimeline õpetama 5.–12. klassis ühte või mitut õppeainet vastavalt oma kvalifikatsioonile ja võib õpetada ühte või mitut õppeainet vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1.–6. klassini.

§ 21. Gümnaasiumi aineõpetaja ja kutseõppeasutuse üldhariduslike õppeainete õpetaja

- (1) Gümnaasiumi aineõpetaja ja kutseõppeasutuse üldhariduslike õppeainete õpetaja on võimelised:
 - 1) kujundama õppimiseks, vaimseks, kehaliseks, sotsiaalseks, emotsionaalseks ja kõlbeliseks arenguks soodsa keskkonna;
 - 2) tegema koostööd teiste õpetajate, kodude ja piirkonna teiste asutuste ning täiskasvanutega, järgides õppeasutuse, õpperühma õppekasvatustaotlusi;
 - 3) toetama õpilaste õpioskuste arengut ja individuaalsete õpistiilide kujunemist;
 - 4) juhendama õpilast õppeainega tegelemisel, käsiraamatute, Interneti jt allikmaterjalide kasutamisel ning iseseisval tööol;
 - 5) olema õpilase usaldus- ja kontaktisikuks suhetes täiskasvanute maailmaga;
 - 6) nõustama õpilast isikliku tulemusliku haridustee ja õppimise küsimustes, arvestades eluaegse õppe põhimõttega.
- (2) Gümnaasiumi aineõpetaja on võimeline lisaks lõikes 1 sätestatud eripädevusnõuetele õpetama 5.–12. klassis ühte või mitut õppeainet vastavalt oma kvalifikatsioonile ja võib õpetada ühte või mitut õppeainet vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1.–6. klassini.
- (3) Kutseõppeasutuse üldharidusainete õpetaja on võimeline lisaks lõikes 1 sätestatud eripädevusnõuetele seostama üldhariduslikke õppeaineid õpitavate aine- või erialaste õppeainetega.

§ 24. Huvialajuht ja huvialakooli õpetaja

- (1) Huvialajuht ja huvialakooli õpetaja on võimelised:
 - 1) kujundama lähtuvalt õpilase erinevatest vanuseastmetest ja huvidest nende arenguks soodsa õppekavalise ja õppekavavälise keskkonna;
 - 2) toetama õpilase osalemist erinevates noorteprojektides ja -programmides ning rahvusvahelist suhtlust;
 - 3) olema õpilase ja noore usaldus- ja kontaktisikuks suhetes täiskasvanute maailmaga;
 - 4) vahendama noorele vajalikku informatsiooni vabaajategevuse ja kutsesuunitluse alal;
 - 5) õpetama ühte või mitut huviala ja arendama õpilase andeid;
 - 6) juhendama õpilast huvialaga tegelemisel, käsiraamatute, Interneti jt allikmaterjalide kasutamisel ning iseseisval tööol ja toetama eluaegse õppe põhimõtte väärtustamist.
- (2) Huvialajuht on lisaks lõikes 1 sätestatud eripädevusnõuetele võimeline kavandama, suunama ja juhendama õpilase õppekavavälisest tegevust koolis ja väljaspool kooli ning juhendama õpilasesinduse tegevust.

3.1.5. Huvialakooli seadus

Paragrahv 8. Õpilase õigused ja kohustused

- (1) Õpilasel on õigus:
 - osaleda valitud õpilasesindajate kaudu koolielu probleemide lahendamisel,
 - saada huvialakoolist teavet koolikorralduse ja õpilase õiguste kohta,
 - asutada huvialakoolis ühinguid, klubisid, studioid ja ringe, mille sihid ja tegevus ei ole vastuolus huvialakooli kasvatustaotlustega, ja osaleda nendes.

3.1.6. Haridusseadus

Paragrahv 2. Hariduse mõiste, eesmärgid ja tasemed

- (1) Käesoleva seaduse raames on haridus õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust ta kontrollib.
- (2) Hariduse põhialustes lähtutakse üldinimlike ja rahvuslike väärtuste, isiksuse, usu- ja südametunnistuse vabaduse tunnustamisest.
- (3) Hariduse eesmärk on:
 - 1) luua soodsad tingimused isiksuse, perekonna, eesti rahvuse, samuti rahvusvähemuste ja Eesti ühiskonna majandus-, poliitilise ning kultuurielu ja loodushoiu arenguks maailma majanduse ja kultuuri kontekstis;
 - 2) kujundada seadusi austavaid ja järgivaid inimesi;
 - 3) luua igaühele eeldused pidevõppeks.

Paragrahv 11. Üldharidus

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisharjumiste süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust.

3.1.7. Muud normatiivaktid

Mõisteid kodanikukasvatuse, mitmekultuuriline kool ja rahvuskultuuriline identiteet ei ole käsitletud järgmistes Eesti õigusaktides:

Noorsootöö seadus (1999)

Erakooli seadus (1998)

3.2. Arengustrateegiad

3.2.1. "Õpi-Eesti" haridusstrateegia, eelnõu

Seletuskiri

2. Põhjused haridusstrateegia koostamiseks

Globaliseerumine, uued tehnoloogiad ja infoühiskonna areng on toonud kaasa suured muutused ühiskonnas ning töö iseloomus. Tööturg vajab senisest enam töötajaid, kes suudavad iseseisvalt õppida, uutes olukordades otsuseid võtta vastu, oskavad käsitseda kaasaegseid tehnoloogiad ning on meeskonnatöökäimeks võimelised head suhtlejad.

.....

Ühiskonna konkurentsivõime säilitamise huvides pole võimalik, et aktiivne õppimine on ainult noorte privileeg, infoühiskonnas on vajalik, et suurem osa elanikkonnast tegeleks järjepidevalt enesetäiendamisega.

.....

Tugevused

.....

- Laienenud on õppimisvõimalused erivajadustega õppuritele;

Nõrkused

- Õpetamine on faktidele suunatud, vähe pööratakse tähelepanu teadmiste kasutamisele, üldiste õpioskuste kujundamisele;
- Õpetajakoolituse praegused õppekavad ei vasta täielikult tänapäeva õpetajatele esitatavatele nõuetele, õpetajakoolituses on peatähelepanu aineõpetusel, piisavat tähelepanu ei pöörata kaasaegsete õppemeetodite valdamisele;
- Üldhariduse riikliku õppekava sisu on mõneti liiane ning mõnel juhul püütakse õpetada valikuta kõike;

.....

Võimalused

- Õpetajate põhi- ja täiendkoolituse õppekavade täiustamine, uute õppemeetodite tutvustamine ning rakendamine aitab kaasa õppurikesksema kooli kujundamiseks;
- Koostöö sotsiaalsete partneritega tagab hariduspoliitiliste otsuste otstarbekuse ja kvaliteedi;
- Kutsekvalifikatsioonisüsteemi jätkuv arendamine kvalifikatsioonide mõõdetavuse ühtsuse ja võrreldavuse suunas motiveerib inimesi ennast täiendama kogu elu jooksul;
- Ettevõtluse (eriti väike- ja keskmise suurusega ettevõtluse) toetamine loob eeldused uute töökohtade tekkeks ning vajalike koolitusvaldkondade väljaarendamiseks;
- Ühiskonnas väljakujunenud positiivne hoiak kaasaegse info- ja kommunikatsioonitehnoloogia laialdaseks kasutamiseks igapäevases elus;
- Tartu Ülikooli õppekavaarendusüksuse ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse õppekavaosakonna käivitamine võimaldab tasakaalustatud ning kõigile osapooltele avatud põhi- ja keskhariduse riikliku õppekava arendamist. Õppekava pidev arendamine tagab õppe sisu vastamise ühiskonna ja üksikisiku arengu vajadustele.
- Võrguõppe laienemine ning distantsõppe võimaluste kasutamine enesetäiendamiseks loob uued võimalused erinevate eagruppide õppuritele;
- Avatus maailmale, osalemine rahvusvahelistes projektides ja programmides on vajalik Eesti hariduse hea taseme hoidmiseks ning riigi konkurentsivõime säilitamiseks;
- Õppeasutuste materiaaltehnilise baasi paranemine aitab kaasa kaasaegse õpikeskonna väljakujunemiseks.

Ohud

- Kvaliteetse hariduse kättesaadavus sõltub üha rohkem perekonna sotsiaalmajanduslikust olukorrast ning elukohast. See võib tulevikus suurendada veelgi regionaalset ebavõrdsust;
- Õpilaste varajane diferentseerimine akadeemilise võimekuse järgi komplitseerib hilisemaid haridusvalikuid;
- Koolikohustuse mittetäitjate arv suureneb. Ilma põhihariduseta ning tööoskusteta noortel on üha raskem leida stabiilse sissetulekuga töökohta;
- Kõigil õppe tasemetel on iseseisva õppimise osatähtsus väike, peamiselt kasutatakse õppemetoodikat, kus õpetajal on keskne roll;

- Pensionieas pedagoogide osakaalu suurenemine üldhariduskoolides ja kutseõppe-asutustes pidurdab kaasaegsete õppemeetodite ning –tehnoloogia kasutamist õppetöös;
- Riigieksamite tulemused on muutunud kooli ning õppurite edukuse peamiseks mõõdupuuks. Seetõttu tähtsustatakse gümnaasiumi lõpuklassides ainult riigieksa mite aineteks ettevalmistamist ning vähem pööratakse tähelepanu õppurite laiema silmaringi avardamisele;
- Piiratud aktiivsus innovatiivsete õpetamismeetodite rakendamisel;
- Ühiskonnas väljakujunenud väärtushinnangute tõttu püütakse kõrgharidusliku õppe erinevaid suundi hinnata akadeemilisele kõrgharidusele iseloomulike kriteeriumite järgi;
- Ühiskonna negatiivne hoiak kutsehariduse suhtes aitab kaasa sellele, et disproportionaalselt kõrge arv õppureid suundub omandama akadeemilist haridust;
- Haridussektoris toimivate arengute operatiivse ning professionaalse analüüsi puudumine komplitseerib heal tasemel haridustöötajate ettevalmistust ning vajalike õigusaktide ettevalmistamist.

3.2.2. Elukestva õppe strateegia, tööprojekt

Kokkuvõte

Elukestva õppe strateegia ja selle põhjal loodav tegevuskava on suunatud sellele, et aidata tõsta Eesti riigi, ühiskonna ja ettevõtluse konkurentsivõimet maailmas; saavutada jätkusuutlik majanduskasv; suurendada iga inimese läbilöögivõimet ning valmisolekut toimetulekuks elus; tugevdada kogu Eesti elanikkonna sotsiaalset integreeritust ning kodanikkonna kujunemist ning tõsta elukvaliteeti.

Strateegia lähtub uuest haridusparadigmast, kus haridust mõistetakse mitmeti, s.h. ka kui isiksuse ja ühiskonna arengutegurit ning arengutaseme näitajat; kui strateegilist potentsiaali; kui valmisolekut tulla toime igas eluvaldkonnas, aga ka kui eeldust, tänu millele on Eestil võimalik kujuneda avatud demokraatlikuks riigiks ning säilitada seej- uures oma kultuuri-identiteet, vaimsus ja eripära.

Elukestva õppe süsteemi kujundamisel tuginetakse strateegias täiskasvanuhariduse praktikale tänases Eestis. Kuigi lähtutakse *elukestva õppe* definitsioonist, mis hõlmab kõiki kogu eluea jooksul ette võetud õppegevusi, on strateegia põhirõhk siiski täis- kasvanuõppel ning keskendutakse esmase hariduse omandamise järgsetele õppimis- võimaluste loomisele.

3.2.3. Noorsootöö kontseptsioon

.....

Noorsootööl on tähtis osa noore ühiskonnapädevuse arengus tema isiksuse mitmekülgse arengu võimaldamise kaudu. Noorsootööl on seega otsene mõju:

- kutse-eelsete oskuste arendamisele;
- meeskonnatöö ehk koostööks vajalike oskuste arendamisele;
- riigisisestes ja rahvusvahelistes integratsiooniprotsessides osalemisele;
- noorte õigusvastase käitumise ning ksenofoobia vähendamisele;

- koolikohustuste täitmise tagamisele ja selle tagamist soodustavate tingimuste loomisele;
- elukestva õppe põhimõtete teadvustamisele;
- eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arendamisele.

Noorsootöö eesmärgid on luua Eesti kodanikkonna järjepideva arengu eeldused ning arendada ühiskondlikesse protsessidesse sekkumiseks vajalikku julgust ja tarvilikke oskusi. Seeläbi on noorsootöö seotud ka riigi huvidega.

.....

1. Noorsootöö eesmärk ja põhimõtted

1.1. Noorsootöö eesmärk

Noorsootöö eesmärk on luua tingimused noore arendavaks tegevuseks väljaspool perekonda, tasemeõpet ja tööaega, et toetada noore sotsialiseerumist ning soodustada tema kujunemist ühiskonna hästi toimetulevaks liikmeks.

1.2. Noorsootöö põhimõtted

1. Noorsootööga luuakse noortele tingimused arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil oma vaba tahte alusel tegutseda väljaspool perekonda, õppekava ja tööaega.
2. Noorsootöö sisuks on sotsiaal-, kultuuri- ja tervisekasvatus, mis soodustavad noorte vaimset ja füüsilist arengut, aitavad kujundada eetilisi tõekspidamisi, isamaalisust ning austust võõraste kultuuride vastu.
3. Noorsootööd tehakse noorte jaoks ja koos noortega, kaasates neid noorsootöö otsuste tegemisse.
4. Noorsootöös lähtutakse noorte tegelikest vajadustest, huvidest ja soovidest.
5. Noorsootöö põhineb noorte osalusel ja nende vabal tahtel.
6. Noorsootöö põhineb noorte omaalgatusel.
7. Noorsootöö prioriteetsed aspektid on ühiskonnapädevuse suurendamine ning lojaalse kodanikkonna kujundamine.
8. Noorsootöö eeldab terviklikku noorsootööstruktuuri ja korraldusmehhanisme efektiivselt koostööks haridus-, sotsiaal- ja teiste tugisüsteemidega.
9. Noorsootöös on eriline tähelepanu pööratud noorte kaasamisele ühiskonnaelu protsessidesse, kusjuures kõiki noorsootöö valdkondi läbib nii riigisisene kui ka rahvusvaheline integratsioon.

Noorsootöö sihtrühma moodustavad 7–26aastased noored. Olenevalt noore osalusvõimalustest ühiskonnaelus määratakse noorsootöö projektide ja programmide plaanimise etapis erinevad sihtrühmad vastavalt piiratud võimalustele kas geograafilise, majandusliku, keelelise, sotsiaalse või tervisliku aspekti

2.7. Rahvusvaheline noorsootöö

Rahvusvaheline noorsootöö on valdkond, mis loob noortele võimalused rahvusvaheliseks koostööks oma eakaaslastega teistes riikides, arendab tolerantsust erinevate kultuuride tundmaõppimise abil, annab teadmisi kultuuride erisustest, rikastades noorte maailmapilti.

Soodustatakse rahvusvaheliste noorteprogrammide ja -projektide korraldamist ning nendes osalemist: suhtumise kujundamise ja koolituse kaudu arendatakse noorte valmisolekut rahvusvaheliseks koostööks.

Võimaldatakse noorsootöötajate osavõttu rahvusvahelisest koostööst, et arendada nende kutseoskusi.

Taotletakse noorsooliikuvuse suurenemist, mis tähendab noorte reisimist ühest riigist teise ning seeläbi erinevate kultuuride tundmaõppimist. Vähendada tuleb seda takistavaid tegureid (nt viisaregulatsioonid, finantside nappus, vähene keeleoskus, infopuudus).

Avaliku, kolmanda ja äri sektoriga arendatakse koostööd, mille aluseks on pikaajaline koostööstrateegia.

Tagatakse Eesti esindatus rahvusvahelistes noorsootööorganisatsioonides ja -struktuurides.

3.2.4. Noorsootöö arengukava

7. Rahvusvaheline noorsootöö

Prioriteetid

- Töötada välja rahvusvahelise noorsootöö pikaajaline strateegia.
- Soodustada ja algatada Eestis noorsootöötajate ning noortejuhtide rahvusvahelisi koolitusi ja seminare, mille teemad keskenduvad rahvusvahelisele projekti juhtimisele, erinevate kultuuride tundmaõppimisele ning rahvusvahelisele koostööle väikse mate võimalustega noortega.
- Teadvustada noortele ja noorsootöö tegijatele rahvusvahelise noorsootöö tähtsust igas noorsootöö valdkonnas.
- Arendada rahvusvahelist noorsootööd kohalikul tasandil eesmärgiga saada rahvusvahelise koostöö kaudu kogemusi ning ideid, mida rakendada kohaliku tasandi noorsootöö kujundamisel.
- Pöörata rahvusvahelises noorsootöös enam tähelepanu regionaalsele koostööle.
- Teha koostööd Euroopa Nõukogu ning Euroopa Liidu noorsootöö struktuuridega, osaledes aktiivselt nende erinevates projektides ja programmides. Informeerida Eesti noori ning noorte ühinguid neist koostöövõimalustest.
- Saavutada rahvuslikul tasandil Eesti esindatus kõikides tähtsamates noorsootöölalastes rahvusvahelistes organisatsioonides.
- Suurendada rahvusvahelist noorsooliikuvust erinevate noorsoo-sooduskaartide levitamise ja noorsoomajutuse võrgustiku kaudu.
- Jälgida uusi noorsootöö suundi maailmas.